

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Методика обліку розрахунків з підзвітними особами та аналіз
дебіторської заборгованості підприємства»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Попельнюк А. Р.
Керівник: Єрмолаєва М. В.
Рецензент: Карпець М. В.

Полтава - 2022 року

ЗМІСТ

	ст.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	8
1.1. Економічний зміст дебіторської заборгованості, її класифікація та оцінка.....	8
1.2. Стан дослідженості проблеми у науці та напрями її вирішення.....	19
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПІДЗВІТНИМИ ОСОБАМИ	24
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства.....	24
2.2. Облік власного капіталу та відображення інформації у звітності.....	26
2.3. Податкові аспекти обліку власного капіталу.....	41
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	45
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання.....	45
3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості.....	51
3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства	56
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми. Ведучи бізнес згідно обраних видів економічної діяльності, підприємства часто використовують можливість придбання активів за рахунок підзвітних коштів, проте не всі вони правильно відображають в обліку рух таких коштів.

У розрахунках з підзвітними особами є проблеми не лише організаційно-облікового характеру, а й нормативно-правового. І хоча постійне реформування бухгалтерського обліку в Україні спрямоване на вдосконалення методологічного та законодавчо-нормативного забезпечення, зокрема й зазначених розрахункових відносин, однак кількість неузгоджених між собою правових норм помітно зростає.

Проблеми обліку розрахункових операцій з визнанням нетоварної дебіторської заборгованості актуалізуються у працях науковців та практиків, серед яких: М. Д. Білик, М. Я. Дем'яненко, Г. Г. Кірейцев, М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, В. В. Сопко та інші. Проте майже всі вони розглядають проблеми розрахункового характеру загалом або акцентують увагу лише на розрахунках з дебіторами. На нашу думку, потребує особливої уваги процес організації обліку розрахунків саме з підзвітними особами як важливими учасниками процесів закупівель.

Мета і завдання дослідження. Метою написання дипломної магістерської роботи є визначення ролі нетоварної дебіторської заборгованості (у тому числі і в розрахунках з підзвітними особами) у господарсько-фінансовій діяльності підприємства, аналіз стану облікового відображення динаміки складових дебіторської заборгованості та комплексне аналітичне дослідження показників оборотності дебіторської заборгованості з метою оптимізації її розмірів та процесів її інкасації.

Завдання дипломної роботи полягає у:

– дослідженні теоретичних основ формування та обороту дебіторської заборгованості;

- вивчення і узагальнення науково-теоретичних основ визнання, оцінки і класифікації боргів дебіторів за групами;
- проведенні оцінки фінансово-економічної діяльності підприємства;
- проведенні аналізу порядку формування у розрізі класифікаційних груп дебіторської заборгованості;
- проведенні аналізу оборотності дебіторської заборгованості та розробки шляхів оптимізації процесів її інкасації;
- вивченні обліку розрахунків з підзвітними особами на етапах первинного документування та формування кореспонденції рахунків, автоматизації обліку;
- узагальненні положень податкового обліку дебіторської заборгованості за нетоварними операціями (у тому числі і у розрахунках з підзвітними особами) для посилення рівня податкової безпеки підприємства;
- розробці рекомендацій і пропозицій з удосконалення обліку розрахунків з підзвітними особами суцільно на усіх етапах – від первинного документування до складання звітних форм.

Виконання поставлених завдань дає можливість господарству отримати ефект від мінімізації розмірів та посилення якості обліку дебіторської заборгованості у розрахунках з підзвітними особами, а також виявити залежність підприємства від процесів відволікання коштів з господарського обороту для визначення напрямів роботи над зменшенням цих показників.

Об’єкт і предмет дослідження. Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практика обліку й аналізу складових дебіторської заборгованості за нетоварними операціями підприємств аграрного сектора економіки України.

Об’єктом написання дипломної роботи є постановка бухгалтерського обліку розрахунків з підзвітними особами, а також аналітичної роботи на відповідній ділянці у товаристві з обмеженою відповідальністю ХХХХХ Полтавської області.

Наукова новизна одержаних результатів. У результаті виконання

роботи були одержані ряд результативних положень, які можна кваліфікувати як наукову новизну. А саме:

- перелік змістовних доповнень до наказу про облікову політику досліджуваного підприємства у частині обліку дебіторської заборгованості у її організаційних й методичних об'єктах;

- проект форми первинного документа, що зміцнить базові засади внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами (Відомість оперативного обліку за розрахунками з підзвітними особами, Кошторис витрат на відрядження);

- пропозиції з розширення номенклатури субрахунків обліку розрахунків з підзвітними особами до четвертого порядку для посилення цінності аналітичних даних (3721 «Розрахунки з підзвітними особами за службовими відрядженнями у національній валюті», 3722 «Розрахунки з підзвітними особами за відрядженнями в іноземній валюті» (у разі наявності розрахунків з підзвітними особами), 3723 «Розрахунки за витратами на господарські потреби» та інші субрахунки, 3724 «Розрахунки по закупівлях сільськогосподарської сировини»).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано дві наукові праці загальним обсягом 0,3 ум. др. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Економічний зміст дебіторської заборгованості, її класифікація та оцінка

Наявність необґрунтованої дебіторської заборгованості відволікає зайві грошові кошти та знижує ліквідність активів підприємства.

Якщо оплата за надані товари, продукцію, роботи й послуги своєчасно не надійшла, підприємство вимушене конвертувати власні високоліквідні активи у гроші з метою завершення розрахунків щодо зобов'язань та запобігання банкрутства. Тому, своєчасність та ретельність в обліку дебіторської заборгованості сприяє своєчасному управлінню її розмірами і термінами погашення на кожному конкретному підприємстві [35, с. 184].

Дебіторська заборгованість є особливим видом активів, який визначає юридичні права підприємства на отримання від економічних агентів визначених сум грошових коштів. З цієї причини поточну дебіторську заборгованість в економічній системі та системі обліку вважають монетарним активом. Від дотримання повного спектру умов її визнання, достовірності оцінки та терміновості погашення за термінами у кінцевому підсумку і залежить рівень платоспроможності підприємства [41].

Поняття «розрахунки» та «заборгованість» в переважній більшості мають ряд спільних змістовних аспектів з категорією «зобов'язання». Однак, через термінологічне розмаїття слід визначити місце кожного з понять та взаємозв'язки між ними. Зобов'язання мають шорокомасштабний характер, проникають в усі сфери діяльності підприємства та виникають з моменту прийняття суб'єктом господарювання будь-якого бізнес-рішення, але не кожне зобов'язання є дійсним. У разі прийняття підприємством рішення про практичну реалізацію даного зобов'язання, яке передбачає обмін ресурсами, та його юридичного оформлення - його можна вважати фінансовим.

Стан розрахунків характеризується певним розміром дебіторської та одночасно кредиторської заборгованістю для кожного їх учасника.

Заборгованість – це стан розрахунків за оформленими фінансовими зобов'язаннями на кожен конкретно визначений момент часу [47, с. 65]. Методологічні утворення в бухгалтерському обліку інформації про товарну й нетоварну дебіторську заборгованість та її розкриття у комплекті звітності визначає П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Згідно нього «дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів на певну дату» [64]. Вона поділяється за строком на поточну та довгострокову.

Довгостроковою дебіторською заборгованістю вважається заборгованість, яка не виникає протягом нормального операційного циклу господарюючого суб'єкта і буде погашена після 12 місяців з дати балансу.

У свою чергу, поточна дебіторська заборгованість (короткострокова) – заборгованість, що генерується в ході нормального операційного циклу або буде погашеною протягом 12 місяців з дати балансу.

У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» надано наступне визначення операційного циклу – «це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності й отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг» [63].

«Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності» [64].

«Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником» [64].

Створення дієвої системи контролю за точністю і повнотою обліку розрахунків з дебіторами фізичними й юридичними особами вимагає розробки обґрунтованої і релевантної класифікації дебіторської заборгованості, єдиних підходів до способів її оцінки та документарних форм аналітичного обліку. Це, звісно, дозволить накопичувати облікову інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями її деталізації і узагальнення. Саме від належної

класифікації дебіторської заборгованості, а також обдумано обраних ознак її класифікації у подальшому залежатиме не лише спосіб її обліку в цілому чи окремої її складової, а й ефективності управління сумами таких боргів.

Дебіторська заборгованість може бути класифікована за різними ознаками. Найчастіше вона класифікується за однією обраною ознакою в межах рахунків відповідно до «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [26].

Дебіторська заборгованість може бути прокласифікована за наступними ознаками: за контрагентами; за зв'язком із нормальним операційним циклом та терміном погашення; за об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання у дебіторів; за рівнем платоспроможності кредитора.

Релевантною також є класифікація дебіторської заборгованості у розрізі контрагентів. Чинним планом рахунків бухгалтерського обліку визначено розподіл дебіторської заборгованості на групи: заборгованість вітчизняних та іноземних постачальників. Для належної оцінки фінансового стану підприємства слід вести деталізований аналітичний облік дебіторської заборгованості, що стало практично можливим при запровадженні систем автоматизованого обліку. Власне саме такі дані дозволяють правильно оцінити фінансовий стан досліджуваного підприємства і стати базою для подальшого ефективного управління дебіторською заборгованістю.

За економічним змістом відповідних операцій дебіторську заборгованість доцільно класифікувати на товарну і нетоварну. Дебіторську заборгованість, що не пов'язана з реалізацією продукції, робіт, послуг (нетоварну), складають: дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків заборгованість за виданими авансами; заборгованість за розрахунками з бюджетом; заборгованість з нарахованих доходів; дебіторська заборгованість у розрахунках з підзвітними особами та у розрахунках з матеріально-відповідальними особами у процесі відшкодування збитків.

Дебіторська заборгованість також класифікується за об'єктами щодо яких вона виникла у наслідок минулих подій. Згідно з такими ознаками виділяють

такі види заборгованості дебіторів: надані позики, дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків), заборгованість орендаря за фінансовою орендою, що відображається в Звіті про майновий стан (балансі) орендодавця; заборгованість забезпечена векселями; заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги; інша дебіторська заборгованість.

Можна виділити ще два активи, що у науковій літературі складають особливі види дебіторської заборгованості: відстрочені податкові активи та витрати майбутніх періодів [16].

Табл. 1.1 ілюструє широкий спектр наукових підходів до класифікації видів.

Таблиця 1.1

Класифікація дебіторської заборгованості у науковій літературі

Автор, джерело	Класифікаційна ознака	Класифікаційна група
1	2	3
В. В. Бабіч, В. Сагова	залежно від виникнення	за роботи, товари, послуги; векселі отримані; за розрахунками; інша поточна
Т. В. Гладких	за об'єктами щодо яких виникає заборгованість	орендаря за лізингом; забезпечена векселями; інша довгострокова; за роботи, товари, послуги; за розрахунками; інша
О. Колеснікова	за причинами виникнення	виправдана; не виправдана
	за своєчасністю погашення	нормальна; прострочена; безнадійна
А. Ю. Волостникова	за тривалістю	довгострокова; короткострокова
	за терміном зобов'язань	поточна; прострочена
	за характером діяльності організації	за основною діяльністю; за фінансовою діяльністю; за інвестиційною діяльністю
	за видами дебіторів	покупців і замовників; дочірніх організацій; працівників організації; бюджету і позабюджетних фондів; інших дебіторів
Н.Ю. Голуб	за доцільністю утворення	виправдана; не виправдана
	за регулярністю угод	від регулярних угод; від нерегулярних угод
	за якісним складом	нереальна для стягнення; сумнівна; надійна
	за можливістю поступки прав вимоги	заборгованість, яку можна передати за договором цесії; яку заборонено передавати
	за забезпеченістю гарантіями	забезпечена; незабезпечена
	за ступенем ризику	з високим; з середнім; з низьким

Продовж. табл. 1.1

1	2	3
	за можливістю планування	запланована; незапланована
	за можливістю контролю	контрольована; неконтрольована
А. І. Косата	за галузеву приналежністю	промисловість, будівництво та ін., транспорт, зв'язок та ін.
	за ступенем ймовірності погашення	бездоганна; сумнівна; безнадійна
	за видом активів	довготермінова; короткотермінова
	за видом розрахунків	товари; продукція; роботи (послуги); за нетоварними розрахунками
	за часовим аспектом (в днях)	1 – 15; 15 – 30; 30 – 60; 60 – 90; 90 – 120; 120 – 180; 180 – 365; понад 365
І. Б. Садовська	залежно від характеру відносин	споживачів; інших контрагентів
	залежно від терміну погашення	довгострокова; короткострокова
	залежно від об'єктів, відповідно до яких виникли зобов'язання	товарна заборгованість; інша заборгованість
	залежно від своєчасності сплати боржником	термінова; прострочена; відстрочена
	залежно від забезпеченості	забезпечена; незабезпечена
	залежно від форми розрахунку	вексельна; акредитивна; чеками; платіжними дорученнями

Класифікація дебіторської заборгованості згідно з зарубіжним обліково-фінансовим досвідом суттєво відрізняється від вітчизняної, бо вона ґрунтується на такому припущенні: різна дебіторська заборгованість для відмінних цілей управління.

В зарубіжних країнах панування англо-американської системи обліку дебіторська заборгованість класифікується за наступним переліком груп [31, 32]:

- 1) рахунки до отримання (це вид дебіторської заборгованості, який виникає при продажі товарів за «Відкритим рахунком», тобто без письмового зобов'язання покупця оплатити такий рахунок);
- 2) векселі до отримання;
- 3) дебіторська заборгованість, що не пов'язана із реалізацією.

Актуальним для сьогоднішнього в обліку поточної дебіторської заборгованості є її оцінка. Методи облікової оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання закріпленого у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [60] одного з основних принципів підготовки фінансової звітності – обачності, згідно якого суми оцінки активів і доходів господарюючого суб'єкта не повинні бути завищені.

У практиці облікової роботи підприємствами застосовуються різноманітні підходи та методики до оцінки дебіторської заборгованості.

П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методи оцінки дебіторської заборгованості на етапах внесення інформації про неї у Звіт про фінансовий стан (баланс) підприємства, при розкритті інформації про неї на дату балансу у фінансовій звітності й при списанні її з балансу як безнадійної.

Первинно дебіторська заборгованість у Звіті про фінансовий стан (балансі) за історичною (фактичною) собівартістю. Вона «являє собою вартість придбаних дебітором активів (товарів, нематеріальних активів, виконаних робіт, наданих послуг, коштів, нарахованих до одержання відсотків і т.д.)» [60].

П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість» встановлює відокремлений порядок оцінки товарної дебіторської заборгованості – вона фіксується у балансі одночасно з визнанням доходу. Отже, для визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги слід, щоб виконувалися одночасно усі критерії визнання доходу (П(С)БО 15, п.8):

- 1) «покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив)» [64];
- 2) «підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами)» [64];
- 3) «сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена»;
- 4) «є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені» [64].

Часовий відлік передачі ризиків й вигод, пов'язаних з правом власності

на продукцію, роботи, послуги у процесі визнання заборгованості дебіторів визначається на основі вивчення угод поставки продукції (товару, послуг), що заключені між підприємством та покупцем й додаткових обставин операції.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в Звіті про майновий стан (балансі) за її теперішньою вартістю 82]. Визначення теперішньої вартості залежить від конкретного вигляду заборгованості дебіторів та умов її погашення.

Узагальнені підходи та методики до оцінки дебіторської заборгованості за видами можна представити у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Формування оцінки дебіторської заборгованості у розрізі її видів у системі бухгалтерського обліку

Види дебіторської заборгованості	Оцінка дебіторської заборгованості за видами в обліку та фінансовій звітності
Дебіторська заборгованість, що пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг	в момент визнання оцінюється за первісною вартістю, тобто сума одержаного доходу мінус торгові знижки мінус вартість повернутих товарів; на дату складання балансу оцінюється за чистою реалізаційною вартістю: сума поточної дебіторської заборгованості мінус резерв сумнівних боргів
Дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки	оцінюється за теперішньою вартістю, яка залежить від виду заборгованості та умов її погашення
Дебіторська заборгованість за фінансовою орендою	оцінюється як чисті інвестиції в оренду, а саме мінімальні орендні платежі плюс негарантована ліквідаційна вартість мінус фінансовий дохід, що підлягає отриманню
Величина резерву сумнівних боргів	«визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на підставі класифікації дебіторської заборгованості за періодами її виникнення» 28]
Безнадійна дебіторська заборгованість	«поточна заборгованість щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності» 83] – за справедливою вартістю

Згідно МСБО 39 спосіб оцінки поточної дебіторської заборгованості перебуває у прямій залежності від варіанту подання знижок. Методичний базис оцінки поточної дебіторської заборгованості вітчизняної та зарубіжної систем обліку з метою їх порівняння наведено у табл. 1.3 [32].

Резерв сумнівних боргів слід нараховувати за наступних умов:

1) борг виник внаслідок звичайної господарської діяльності (окрім дебіторської заборгованості, що призначена для продажу);

2) борг є поточною дебіторською заборгованістю (для довгострокової резерв не обчислюється);

3) борг не є безнадійним, оскільки за безнадійною заборгованістю є впевненість про її неповернення або за нею минув строк позовної давності [73].

Невирішеними до кінця проблемами ведення бухгалтерського обліку саме монетарної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги є питання, що пов'язані з формуванням резерву сумнівних боргів, який є інструментом адаптації оцінки дебіторської заборгованості, а конкретно з вибором часового моменту його нарахування, самою потребою його генерації та вибором раціонального методу.

Одним із актуальних питань, що пов'язані з нарахуванням резерву сумнівних боргів є обґрунтований вибір методів його визначення.

Таблиця 1.3

Узагальнені підходи щодо оцінки поточної дебіторської заборгованості згідно положень вітчизняного й зарубіжного досвіду обліку

Оцінка поточної дебіторської заборгованості				
вітчизняний досвід		зарубіжний досвід		
на дату виникнення	на дату складання балансу	на дату виникнення	на дату складання балансу	на дату погашення
за первісною вартістю	«за первісною вартістю; – за чистою вартістю реалізації (сума поточної дебіторської заборгованості мінус резерв сумнівних боргів)» 83]	валовий метод		
		за сумою виставленого рахунку	за сумою, скоригованою на знижку	з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії дисконту)
		чистий метод		
		за сумою, зменшеною на величину знижки	за сумою, скоригованою на знижку	- з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії дисконту); - знижка, не отримана, трактується як «покарання» (за умови оплати пізніше)

При виборі методу застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості сумовий вираз резерву визначається на підставі аналізу

платоспроможності кожного окремо дебіторів [64].

При виборі методу обчислення коефіцієнта сумнівності сумовий вираз резерву обчислюється як добуток залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності [64].

Отож, коефіцієнт сумнівності можна розраховувати з допомогою кількох різних способів. Проаналізуємо кожен з них окремо.

Перший спосіб – «визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході» [64]. При виборі такого методу аналізуються показники безнадійної заборгованості за звичайно три минулі періоди (роки). Питома вага визначається як відношення безнадійної заборгованості загалом за минулі періоди до суми чистого доходу за ті ж самі періоди. Потім питома вага у відсотках множиться на суму чистого доходу за даний звітний період.

Цей спосіб розрахунку дещо сепарує залежність між сумою дебіторської заборгованості і сумою сумнівної заборгованості й дає узагальнену величину [83]. Через не прив'язаність суми безнадійної дебіторської заборгованості до загальної суми існуючої дебіторської заборгованості може виникнути ситуація, коли резерв перевищуватиме первісну вартість дебіторської заборгованості, а це, згідно з вимогами Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [64], неприпустимо.

Другий спосіб – поділ на групи (класифікація) дебіторської заборгованості за строками її непогашення. У практиці обліку з метою застосування цього методу слід згрупувати поточну дебіторську заборгованість у групи за термінами її непогашення з вибором зручного часового інтервалу-кроку (30 днів). Потім визначається коефіцієнт сумнівності на основі існуючої суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні періоди. Коефіцієнт сумнівності обчислюється як «відношення суми списаної безнадійної заборгованості групи за період до сальдо дебіторської заборгованості відповідної групи на кінець попереднього періоду» [64]. Після цього сальдо дебіторської заборгованості кожної групи на кінець попереднього періоду множиться на раніше обчислений коефіцієнт.

Третій спосіб – «визначення середньої питомої ваги, списаної протягом періоду дебіторської заборгованості в сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3 – 5 років» [64].

Перш за все обчислюється сума списаної безнадійної заборгованості за певний період, а потім обчислюється її питома вага у загальній сумі боргів дебіторів на початок періоду [9, с. 500]. Коефіцієнт сумнівності обчислюється як частка від ділення суми списаної дебіторської заборгованості за досліджуваний період на суму такої заборгованості на початок кожного року в тому ж періоді [64]. Порівняльний аналіз існуючих методів визначення резерву сумнівних боргів з метою обґрунтування вибору до включення у Наказ про облікову політику наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Порівняльна характеристика переваг і недоліків методів визначення резерву сумнівних боргів

№ з/п	Найменування методу	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
1	Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості	<ol style="list-style-type: none"> Одержання найбільш точної чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості. Надає можливість здійснювати аналіз по кожному дебітору. 	<ol style="list-style-type: none"> Трудомісткий, оскільки потребує детального вивчення платоспроможності всіх дебіторів і визначення тих з них, які не погасять своєчасно заборгованість. Труднощі в отриманні реальної інформації про стан платоспроможності дебіторів. Ступінь точності результату має суб'єктивний характер, так як залежить від наявності достовірної інформації про дебіторів та кваліфікації експертів, що надають інформацію. Можливо застосовувати лише за незначної кількості дебіторів.
2. Застосування коефіцієнта сумнівності			
2.1	Визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході	<ol style="list-style-type: none"> Дотримання принципу обачності. Порівняна простота розрахунку. Застосування лиш за наявності тісного взаємозв'язку між обсягом реалізації та сумою безнадійних боргів за попередні роки. 	<ol style="list-style-type: none"> Недотримання принципу відповідності доходів і витрат (так як періоди, у яких була здійснена реалізація та відображені безнадійні борги є різними).

Продовж. табл. 1.4

1	2	3	4
2.2	Класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ґрунтується на інформації, що є в наявності у бухгалтера. 2. Можливість застосування підприємствами з великою кількістю дебіторів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Труднощі пов'язані з неможливістю розподілу дебіторів у зв'язку з встановленням для кожного з них різних термінів. 2. Розрахунок є трудомістким процесом та досить складною процедурою для виконання. 3. Відсутнє нормативне регулювання кількості попередніх періодів, що потрібно враховувати для розрахунку. 4. Коефіцієнт сумнівності за заборгованостями дебіторів колишніх періодів застосовується для оцінки теперішніх дебіторів. 5. Відсутня можливість контролю за переміщенням «сумнівних» дебіторів з однієї групи сформованої за строками непогашення в іншу.
2.3	Обрахунок середньої питомої ваги, списаної протягом періоду заборгованості в сумі її на початок відповідного періоду за попередні 3 – 5 років	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ґрунтується на інформації, що є в наявності у бухгалтера. 2. Дотримання узгодженості доходів та витрат. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Трудомісткий з відносною складністю розрахунків через використання великого обсягу інформації (за останні 3 – 5 років). 2. Визначення теперішнього резерву сумнівних боргів на основі минулого досвіду.

За даними табл. 1.4 слід зазначити, що застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості є методом умовного визначення резерву та його використання буде доцільним лише у випадку існування ненавмисної дебіторської заборгованості (тимчасові фінансові труднощі контрагентів), оскільки навмисна дебіторська заборгованість виникає внаслідок заздалегідь запланованих махінацій контрагентів та зумисної несплати за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги [12, с. 106].

Крім того, визначити платоспроможність контрагента на поточний момент можливо лише з оприлюдненої фінансової звітності, а у більшості випадків дана інформація є комерційною таємницею, й сам дебітор не визнає свою неможливість сплатити борг. Це для нього не вигідно з економічної точки зору.

Доречними є погляди деяких науковців [16, с. 444] про суттєвий недолік зазначеного методу: розрив у часі визнання доходів від реалізації та втрат від сумнівної та безнадійної заборгованості. При його застосуванні резерв складається в іншому обліковому періоді, ніж відбувається визнання дебіторської заборгованості та доходу від реалізації, що для нього тотожно методу прямого списання [18, с. 69], а сума поточної заборгованості дебіторів на дату балансу ймовірно буде істотно завищена.

1.2. Стан дослідженості проблеми у науці та напрями її вирішення

Щодо розрахунків з підзвітними особами – необхідно перш за все опрацювати їх термінологію, почавши дослідження зі Звіту про використання коштів у відрядженні.

Назва документа (форми) є одним із обов'язкових реквізитів, які надають йому юридичної сили та доказовості [28]. Опрацювавши чинні нормативно-правові документи, спеціальну, навчальну літературу, довідкові видання, можна дати порівняльний аналіз визначення різними авторами понять «аванс», «грошовий аванс», «підзвітні кошти», «підзвітні особи» (табл. 1.5).

Проаналізувавши викладений у таблиці матеріал, ми вважаємо, що підзвітна особа – це працівник підприємства, який отримав від працедавця авансом кошти на виконання окремої цивільно-правової дії за дорученням та за рахунок особи, що надала кошти. Під авансом у даних випадках буде доцільно розуміти розрахункову суму коштів, видану підзвітній особі на передбачені витрати (оперативні, адміністративно-господарські, витрати на відрядження).

Більшість авторської спільноти науково-навчальної літератури при тлумаченні терміну «підзвітна особа» використовують поняття «аванс готівкою» [42, 43]; «гроші авансом», «підзвітна сума» [29, 35]; «аванс під звіт», «гроші під звіт» [54].

Крім того, ще існують досить короткі трактування терміна «аванс». Вивчаючи нормативно-правові документи, спеціальну, навчальну, довідкову

літературу, не знайшли нормативно чітко закріплених дефініцій понять «кошти, надані на відрядження» та «кошти, надані під звіт».

Таблиця 1.5

Літературний аналіз термінологічного апарату обліку розрахунків з підзвітними особами [24, 25]

Автор	Визначення
Бутинець Ф., Олійник О., Шигун М., Шулепова С.	Підзвітними особами вважаються працівники підприємства, які отримали авансом готівку з каси на відрядження, господарські витрати тощо
Лень В. С.	Підзвітні особи – працівники підприємства, які отримали авансом готівку (в обмежених розмірах) з каси на відрядження, господарські витрати тощо
Завгородній В.	Підзвітними особами вважаються працівники, які отримали у касі гроші авансом і зобов'язані за них відзвітувати. Підзвітні суми використовують на оплату витрат на службові відрядження, на адміністративно-господарські та операційні потреби
Коблянська О	Підзвітними особами вважаються робітники і службовці підприємства, які одержали аванс підзвіт. Гроші під звіт можуть бути видані на витрати, пов'язані з відрядженням, на придбання різних матеріальних цінностей, поштові, телеграфні послуги тощо
Сахарцева І., Романенко Т.	Працівника, направлено у відрядження, потрібно забезпечити авансом у межах сум, необхідних для оплати проїзду, наймання житлового приміщення і добових
Борисов А.	Аванс (фр. <i>avance</i>) — грошові кошти, що видаються організаціям або особам у рахунок майбутніх витрат і платежів. Підприємства видають готівку під звіт на господарсько-операційні витрати. Готівку видають під звіт на витрати, пов'язані зі службовими відрядженнями, у межах сум, які необхідні особам, направленим у відрядження, на ці цілі. Підзвітні особи – особи, які отримали грошові суми під звіт для майбутніх платежів
Райзберг Б., Лозовський Л., Стародубцева Є.	Аванс (фр. <i>avance</i>) — попередня виплата замовником визначеної грошової суми в рахунок майбутніх платежів за поставлені йому товари, виконані для нього роботи, послуги. Поширена форма авансу – надання грошових сум відрядженому перед від'їздом у відрядження
Економічна енциклопедія	Аванс (фр. <i>avance</i> – задаток, від <i>avancer</i> – платити наперед) – попередньо виплачена грошова сума в рахунок майбутніх платежів за матеріальні цінності, на виконання робіт, надання послуг. Аванс виплачують підприємства (організації) працівникам у рахунок заробітної плати, на господарські витрати, витрати на відрядження, для придбання малоцінного майна. Підзвітні суми – гроші, що видаються у встановленому порядку посадовим особам авансом на операційні, адміністративно-господарські витрати та на відрядження
Національний банк України	Грошовим авансом вважаються кошти, які виплачуються або одержуються наперед (під звіт) у рахунок майбутніх витрат (на відрядження, господарсько-операційні потреби) чи в рахунок майбутніх платежів (завдаток) за товари, роботи чи послуги, що будуть поставлені, виконані або надані

«Кошти, надані на відрядження» є не чим іншим, як коштами, виданими підзвіт працівнику підприємства (підзвітній особі). Чинна нормативна база «кошти, надані на відрядження» визначає «грошовими коштами (авансом)», «авансом відрядженому працівнику» [2, 5], «грошовим авансом» [17].

Тут і виникають сумніви щодо обґрунтування назви у нормативній базі основного звітнього документа відрядженої особи.

Очевидно, що «кошти, надані під звіт» включають у тому числі й «кошти, надані на відрядження» та являють собою не що інше, як аванс, виданий працівнику для виконання окремої цивільно-правової дії за дорученням працедавця. Стара назва документа «Авансовий звіт» досить чітко характеризує його зміст: є короткою, що легко запам'ятовується, насамперед підзвітною особою. Тому доцільно говорити про скорочення і спрощення назви такого документа на нормативному рівні.

Вікіпедія визначає поняття «авансовий звіт» як «звіт підзвітної особи на бланку типової форми про витрачання грошей, виданих їй наперед (авансом) юридичною особою для виконання певного службового доручення.

У звіті зазначаються призначення авансу, розмір його суми та перелік фактичних витрат, що підтверджуються доданими відповідними первинними документами ...» [22].

Друга частина наукових праць щодо облікового забезпечення нетоварної дебіторської заборгованості стосуються зменшення сум її засобами практикування інструментів управління.

Для забезпечення необхідних умов управління активами бізнес-структури чи організації потрібно поєднати економічний підхід із юридичним щодо боргів дебіторів, як стверджують автори сучасних фахових публікацій [57].

Механізм управління – «це спосіб налаштування керування суспільними справами, де пов'язані методи, засоби та принципи, що забезпечує ефективну реалізацію цілей управління» [75].

З метою досягнення оптимальних значень показників ліквідності, платоспроможності, результативності суб'єкта бізнесу шляхом створення ефективного механізму управління дебіторською заборгованістю передбачаються наступні етапи [75]:

- генерація інформаційної бази щодо умов надання комерційних кредитів та процедури інкасації боргів;

- обчислення нормального обсягу портфеля боргів дебіторів на основі прогнозів реалізації з наступним дослідженням (моніторингом складових на предмет погашення);

- розробка динамічно диференційованих умов кредитування різних боржників для зростання продаж;

- урахування перспектив і можливостей рефінансування портфеля боргів дебіторів.

Спочатку слід визначити об'єм аналітичної інформації, котрий слід обробити. Щодо інформаційних ресурсів, то можна використати й наявні, головне, щоб усі задіяні в процесі керування дебіторською заборгованістю працівники мали своєчасно отримувати інформацію згідно своїх інформаційних потреб і запитів.

Отже, до основних недоліків сучасного обліку та організації аналітично-контрольної роботи з сумами дебіторської заборгованості за результатами узагальнення наукової фахової літератури слід віднести такі.

1. Якість та актуальність інформації щодо стану розрахунків з дебіторами, яка формується на базі даних бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання має істотне значення для прийняття колом пріоритетних користувачів облікової інформації адекватних та релевантних рішень щодо дієвого механізму й політики управління боргами.

Проте, сучасна форма бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості не враховує специфіку даного активу, що в свою чергу призводить до наявності великої кількості методів оцінювання та відсутності повноцінної класифікації в зв'язку з великою кількістю різних ознак [77]. Окрім цього, в облікових регістрах, які рекомендують для використання, відсутня деталізація і узагальнення даних різного рівня про розрахунки з дебіторами. Це унеможливорює доступ для ефективного управління кількості та структури інформації в тому обсязі та вигляді, який необхідний користувачеві. Як наслідок, знижується оперативність реагування на настання платіжної кризи суб'єктів бізнесу та зменшується ступінь вірогідності й раціональності

рекомендацій щодо її попередження.

2. Невирішеними залишаються питання точної оцінки поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги та проблеми облікового відображення довгострокової дебіторської заборгованості;

3. Відсутність належної кількості об'єктивної та загальнодоступної інформації щодо розрахунків за дебіторською заборгованістю часто унеможлиблює застосування традиційної у досвіді країн з розвиненою ринковою економікою методики аналізу такої заборгованості.

Використання українських методичних напрацювань не дає змоги точно й беззаперечно оцінити стан показників боргів дебіторів, а також ступінь їх впливу на фінансовий стан бізнес-суб'єкта.

4. Слід також звернути увагу на загальну існуючу кризу неплатежів, що є характерною в сучасних економічних умовах України. Тому суб'єктам бізнесу слід дотримуватися основних правил організації розрахунків з дебіторами, а саме [79]:

- обґрунтування принципів кредитної політики щодо покупців продукції та чіткої системи кредитних умов;
- створення стандартів оцінки покупців і визначення умов надання кредиту;
- чітке визначення можливої суми фінансових коштів, які будуть інвестовані в дебіторську заборгованість по товарним та споживчим кредитам;
- формування чіткої системи контролю та організації процедури інкасації дебіторської заборгованості [55];
- впровадження вексельної форми розрахунків в систему господарських взаємовідносин для попередження виникнення безнадійної заборгованості.

Генерація дієвого облікового механізму дебіторської заборгованості дозволить мінімізувати ризики неплатоспроможності і ризики зниження показників ліквідності діяльності завдяки повному та вчасному інформаційному забезпеченню управлінських рішень.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПІДЗВІТНИМИ ОСОБАМИ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Організаційна побудова бухгалтерської служби – це форма поділу праці, що передбачає розподіл облікових робіт між виконавцями. Конкретне вираження ця форма знаходить у відповідній структурі бухгалтерії.

Досліджуване підприємство зареєстроване у с. хххххх, має назву товариство з обмеженою відповідальністю ХХХХХ та домінуючу серед видів діяльності сільськогосподарську діяльність у галузі рослинництва.

ТОВ ХХХХХ має централізовану структуру бухгалтерії, коли первинний збір і обробка інформації з фіксацією найчастіше у автоматизованому обліку відбувається безпосередньо на місцях у виробничих підрозділах.

У ТОВ ХХХХХ практикують операційний поділ облікової праці за фахівцями (облік ТМЦ, облік розрахунків з плати праці і т.д.).

Згідно регламентів організації обліку підприємство може самостійно визначити застосований комплект облікових реєстрів – форму обліку.

У даному підприємстві облікові роботи виконуються з застосуванням комп'ютерів, використовується програмний продукт 1С: Бухгалтерія 8.3.

Очолює облікову службу головний бухгалтер ххххх, коло його обов'язків окреслює Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996.

Розподіл функцій закріплюється в Положенні про структурні підрозділи, зокрема в Положенні про бухгалтерську службу (додаток Г).

Це Положення є внутрішнім регламентним документом, який визначає порядок створення, права та обов'язки, організацію роботи бухгалтерської служби за розділами: загальна частина, головне завдання та основні функції,

права, відповідальність.

Також для планування роботи, раціонального розподілу облікової праці в ТОВ ХХХХХ застосовують посадові інструкції, що дозволяють бухгалтерам й іншому економічному персоналу чітко зосередитися на своїх функціях і можливій відповідальності.

У посадових інструкціях чітко обумовлюють роботу, яку повинен виконувати працівник, тобто його обов'язки з урахуванням займаної посади та отриманої освіти, його права і відповідальність за виконання своїх обов'язків.

Основною метою облікової політики є забезпечення якісною і кількісною обліково-економічною інформацією про основні засади фінансово-господарської діяльності підприємства, яка використовується для складання і подання науково обґрунтованої фінансової звітності. Теоретичною основою облікової політики є положення теорії бухгалтерського обліку з проблем збирання даних, обробки та агрегування інформації в регістрах бухгалтерського обліку, використання облікових процедур (оцінка, відображення на рахунках, ведення синтетичного та аналітичного обліку, способи виявлення і усунення помилок, правила складання балансу та звітності тощо) [38, 46].

Для досліджуваного підприємства ТОВ ХХХХХ можна генерувати два окремих накази, один - щодо облікової політики, а інший – щодо організації бухгалтерського обліку.

Таким чином, облікова політика – це вибрана підприємством, з урахуванням встановлених норм та особливостей, методологія бухгалтерського обліку, яка спрямована на досягнення надійності фінансової звітності та якісної облікової інформації у прийнятті управлінських рішень.

Наказ про облікову політику ТОВ ХХХХХ вміщено в додатку В.

Формою обліку, що прописна в дослідженому наказі є автоматизована.

У дослідженому наказі про облікову політику ТОВ ХХХХХ щодо обліку дебіторської заборгованості визначено такі змістовні положення: «поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до

підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Величина резерву сумнівних боргів визначається за методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості».

Діючий по об'єкту наказ про облікову політику щодо організації обліку дебіторської заборгованості можна доповнити крім існуючих згідно виділених елементів (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Доповнюючі елементи облікової політики з обліку дебіторської заборгованості у ТОВ ХХХХХ

Елемент облікової політики	Характеристика елемента облікової політики
1. Організаційні аспекти оцінки	Прописати організаційно-правові засади оцінки дебіторської заборгованості: перевірка юридичних ознак набуття нових прав покупцями: покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на актив; продавець не здійснює надалі управління та контроль за активом, що проданий.
2. Класифікація та аналітика боргів	Зафіксувати в Наказі перелік класифікаційних ознак та відповідні групи на які поділяється дебіторська заборгованість для подальшого визначення розрізів аналітики
3. Сумнівна заборгованість	Зафіксувати критерії визнання заборгованості сумнівною і вказати джерела отримання інформації (підтвердженням є договори або рахунки чи відповідні постанови суду).
4. Безнадійна заборгованість	Вказати критерії віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної за нормативами бухгалтерського і податкового обліку
5. Списання безнадійної заборгованості	Деталізувати порядок списання безнадійної заборгованості, зокрема документ- розпорядження керівника; підстава - інвентаризація та письмове обґрунтування доцільності списання.

Ці уточнення дозволять зробити більш однозначним формулювання щодо дебіторської заборгованості як товарної так і нетоварної.

2.2. Облік розрахунків з підзвітними особами та відображення інформації у звітності

Підзвітні особи – це працівники, яким видані грошові кошти під звіт. Список осіб, які мають право отримувати в касі готівку під звіт, затверджується

керівником підприємства. Під звіт видається готівка на операційні, господарські та інші витрати, пов'язані з відрядженням, на визначений термін та мету [14, с. 4].

Службовим відрядження вважається поїздка працівника за розпорядженням керівника на певний термін до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза місцем його постійної роботи. Направлення працівника у відрядження оформляється наказом (розпорядженням) керівника з випискою посвідчення про відрядження, яке має бути оформлене належним чином. Фактичний час перебування у відрядженні визначається за відмітками в посвідченні про відрядження щодо вибуття з місця постійної роботи до прибуття до місця постійної роботи [2].

Граничні терміни відряджень можна подати у вигляді таблиці (додаток Д). Службовими відрядженнями вважається поїздка працівника за розпорядженням керівника, на певний строк до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза місцем його постійної роботи.

У тих випадках коли філії, дільниці та інші підрозділи знаходяться в іншій місцевості, місцем постійної роботи вважається той підрозділ, робота в якому обумовлена трудовим договором (контрактом). Службові поїздки працівників, постійна робота яких знаходиться в дорозі або має роз'їзний (пересувний) характер, не вважається відрядженням. Тому працівники облікового персоналу мають чітко розмежовувати поняття відрядження та роз'їзного характеру робіт [13].

У поняття статусу підзвітної особи входять права і обов'язки особи, передбачені для учасника трудових, адміністративно-правових відносин.

Виконання обов'язків підзвітної особи передбачає здійснення таких операцій: отримання завдання;

- отримання грошового авансу для оплати витрат (розрахункова чекова книжка для розрахунків з партнерами і довіреність на отримання цінностей);
- скерування на інше (інші) підприємство для виконання завдання;
- складання звіту про використання одержаних грошових коштів і

врегулювання грошових відносин, що виникли (повернення залишку невикористаних за призначенням готівкових коштів, отримання додаткових готівкових коштів на покриття визнаної обґрунтованою перевитрати та ін.).

При видачі готівкових грошових коштів виникає дебіторська заборгованість підзвітної особи перед підприємством, яка погашається після:

1. Подання підзвітною особою авансового звіту з додатком документів, що підтверджують зроблені витрати, визнання вказаних витрат обґрунтованими і затвердження авансового звіту керівником підприємства.

2. Повернення залишку невикористаних підзвітною особою готівкових грошових коштів у касу підприємства.

3. Утримання залишку невикористаних підзвітною особою грошових коштів з його заробітної плати.

Особливістю нетоварної дебіторської заборгованості за розрахунками з підзвітними особами на досліджуваному підприємстві є те, що для такої заборгованості не створюється резерв сумнівних боргів.

При виїзді підзвітної особи для виконання завдання має надаватися аванс. Як правило, грошовий аванс становить 100 % від величини майбутніх платежів. Однак можливий й інший варіант – виконання завдання підзвітною особою, а потім розрахунок з ним підприємства на підставі авансового звіту [29]. Видача грошового авансу під звіт може здійснюватися з таких джерел: готівка, чек, корпоративна картка.

Підзвітні кошти мають цільове призначення і повинні використовуватися виключно в цілях, ні котрі вони видані.

Традиційно розрахунки з підзвітними особами вважаються готівковими, але зараз популярності набувають розрахунки з використанням пластикових карток. Платіжна пластикова картка може не тільки спростити процес оформлення відрядження, але і застрахувати від адміністративної відповідальності [35, с. 190].

При використанні корпоративних платіжних карток виданими у підзвіт вважаються списані з картрахунка кошти за операціями, здійсненими з

використанням карток. Кошти у підзвіт можна перерахувати на особисту картку працівника. У такому разі датою видачі у підзвіт є дата зарахування коштів на карттрахунок працівника. Дата визначається на підставі первинних документів, що підтверджують здійснення операції (чек банкомата, квитанція платіжного терміналу).

У бухгалтерському обліку залишки та рух таких коштів обліковують на рахунку 313 (314 використовується для обліку коштів у валюті) у складі інших грошових рахунків. Самі картки додатково обліковують на позабалансовому рахунку 08 за вартістю емісії.

Звіт про суми, витрачені за корпоративними платіжними картками, подається до закінчення третього банківського дня, якщо за допомогою картки у відрядженні було отримано готівку, або протягом 10 банківських днів (а в окремих випадках – 20 банківських днів), якщо здійснювалися безготівкові розрахунки.

Законодавчо встановлені терміни перебування у відрядженні, можуть бути продовжені з ряду причин, наприклад через хворобу підзвітної особи. Особливості терміну відрядження у такому випадку досліджуються у фахових виданнях [42, 43]. Строки звітування по авансах проілюструємо у окремому додатку Е.

Нормативи відшкодування витрат на відрядження врегульовані однойменною постановою Кабінету Міністрів України [6].

Представимо основні положення, що визначають розміри відшкодування витрат відрядженим і у таблиці (табл. 2.2). Проблемним питанням є видача коштів у підзвіт не працівнику, що розглядається у працях Г. Бикової [5].

Факти видачі авансів підзвітним особам та затвердження звітів про використання коштів у відрядженні, а також оприбуткування цінностей, придбаних через підзвітних осіб потребує належного документування.

**Нормативи відшкодування витрат на відрядження згідно Постанови
Кабінету Міністрів України № 663 та Інструкції № 362 у 2022 році**

Види витрат у відрядженні	Норматив відшкодування
Добові (в межах України та за кордоном)	Максимум 650 грн та 80 євро
Добові (в межах України та за кордоном) з включенням одноразового харчування установ бюджетної сфери	300 грн
Добові (в межах України та за кордоном) з включенням двохразового харчування для підприємств та установ бюджетної сфери	165 грн
Добові (в межах України та за кордоном) з включенням триразового харчування для підприємств та установ бюджетної сфери	105 грн
Добові при забезпеченні безкоштовним харчуванням приймаючою стороною, залежно від кратності харчування для підприємств та установ бюджетної сфери	80%, 55%, 35%
Витрати на найм житлового приміщення	В разі надання документів
Витрати на харчування, що включені до проїзних документів	-
Витрати на проїзд і перевезення багажу	За наявності документів
Витрати на побутові послуги, включені до рахунків за проживання в готелі	10% норм добових витрат
Витрати на бронювання місць у готелях	50% вартості місця за добу
Витрати на користування постільною білизною в поїздах	За наявності документів
Витрати на комісійні в разі обміну валюти	За наявності оригіналів підтверджуючих документів
Витрати на страхування	За наявності страхового полісу з відміткою про сплату платежу
Витрати на паливно-мастильні матеріали на власному транспорті	Відповідно до діючих норм за кілометр пробігу і маршруту
Витрати на чайові в ресторанах	-
Витрати на зберігання багажу в камерах схову	-
Витрати на рекламні заходи	-
Витрати на особисті потреби та видовищні заходи	-

Направлення працівників ТОВ ХХХХХ у відрядження здійснюється керівником підприємства з оформленням наказу, в якому зазначається: пункт призначення, назва підприємства або організації, куди відправляється працівник, строк, мета відрядження.

Наказ про направлення працівника у відрядження є підставою для видачі йому відповідного посвідчення.

Додатковими і підтверджуючими документами при відрядженні за кордон є: запрошення приймаючої сторони; попередньо заключений контракт; інші документи, які засвідчують намір укласти цивільно-правові відносини, організувати участь відрядженої особи в переговорах, конференціях.

На підставі розпорядження керівника ТОВ ХХХХХ підзвітним особам видається готівка, що оформляється видатковим касовим ордером (додаток Ж.1). Також можуть мати місце первинні документи, що підтверджують безготівковий аванс (корпоративна картка, чек, тощо).

Після повернення з відрядження працівники в установлені терміни, зобов'язані подати до бухгалтерії звіт про використання коштів у відрядженні про витрачені суми (додаток Ж.2), до якого додаються всі виправдовуючі документи: акт закупівлі, акти на списання представницьких витрат в межах передбачених норм з виданням відповідних документів на оплату рахунків ресторанів, кафе, готелів тощо, чека, квитанції, рахунки магазинів, залізничних, авіаційні та інші проїзні квитки. Обов'язковими реквізитами звіту є резолюція керівника з підписом про відшкодування витрат. Добові, як вид витрат не потребують окремого документального підтвердження.

Далі документарно визначається результат звітування, при позитивному розрахунку лишок підзвітний повертає до каси чи вносить на рахунок ТОВ ХХХХХ.

Якщо підзвітна особа не надала звіти і необхідні виправдовуючі документи у встановлені строки або не повернула в касу залишки сум авансів, відбувається розрахунок санкцій (ПДФО з негрошових доходів та засоби стягнення).

До переліку документів підзвітного у випадку виконання ним господарських закупівель включається також і акт купівлі-продажу цінностей. Його генерація обумовлена тим, що деякі умови купівлі і продажу товару не передбачені реквізитами наведених вище документів і їх доречно відобразити в акті (якість товару, умови доставки, передпродажне, післяпродажне, гарантійне обслуговування та інших умови).

Придбання цінностей в магазині підзвітною особою документується в касі у формі касового чека, товарного чека, інших документів про оплату цінностей. У бухгалтерії цього магазину підзвітному може бути виписана накладна, податкова накладна, інші документи про передачу цінностей і стан розрахунків з ПДВ.

На місці у ТОВ ХХХХХ отримання придбаних цінностей оформлюється супровідними документами – актами приймання-передачі цінностей, закупівельними актами тощо, прибутковими накладними комірника. Документом, який підтверджує отримання продавцем-фізичною особою готівкових грошових коштів за куплений товар від підзвітної особи, є розписка про отримання продавцем готівки.

Після виконання завдання підзвітна особа додає розписку до авансового звіту й здає на підприємство.

Отже, загальний перелік документів: завдання на службове відрядження, наказ (розпорядження) керівника підприємства, кошторис витрат на відрядження, посвідчення про відрядження, журнал реєстрації посвідчень про відрядження, наказ про продовження відрядження, звіт про відрядження, звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт.

Документообіг за операціями щодо розрахунків з підзвітними особами можна узагальнити схематично (рис. 2.1).

У подальшому документальні форми рухаються за визначеним у підприємстві графіком документообігу.

Однак, у ТОВ ХХХХХ облік автоматизовано з використанням програмного продукту «BAS», тому графік документообігу замінюють електронні маршрути руху документів, а саму специфіку їх оформлення ми розглянемо у підрозділі стосовно автоматизації обліку.

З метою запобігання порушенням підзвітних осіб щодо невчасного подання Звіту та неповернення надміру витрачених коштів, за результатами узагальнення пропозицій науковців пропонується Відомість оперативного обліку за розрахунками з підзвітними особами (рис. табл. 2.3), у якій необхідно

зазначити дату видачі готівки під звіт, цільове призначення підзвітних коштів (згідно наказу керівника підприємства) та фактичну дату складання Звіту та повернення лишку авансованих коштів.

Рис. 2.1. Пропоноване збільшення переліку форм документообігу за операціями щодо розрахунків з підзвітними особами у ТОВ XXXXX

На наше переконання запровадження цього документа сприятиме зміцненню розрахунково-касової дисципліни та покращить обліковий процес в частині оперативного обліку за розрахунками з підзвітними особами.

При здійсненні аналізу положень фахової літератури стосовно документування, то вітчизняні науковці крім такої відомості пропонують іще

запровадження форми Звіту про виконану роботу.

Інша група науковців, пропонує до форм необов'язкових, але корисних документів додати завдання на відрядження та кошторис витрат, що дозволить підзвітним особам зорієнтуватися у рамках розмірів витрат та строках звітування більш чітко.

Таблиця 2.3

Підприємство **ВІДОМІСТЬ № ___** оперативного обліку за розрахунками з підзвітними
_____ **особами**

№ з/п	ПІБ підзвітної особи	Дата, № ВКО	Сума виданої готівки, грн.	Призначення підзвітних коштів	Фактична дата складання Звіту	Сума надлишку невикористаних коштів, повернутих у касу, грн.	Підпис підзвітної особи
1.	Данко О.В.	08.09. 2022 р.	4570	відрядження	15.09. 2022 р.	130	
...	
Разом за місяць			4570	х	х	130	х

Відомість закінчено «___» _____ 201__ р. Виконавець _____ (підпис)

Перевірив головний бухгалтер _____ (підпис)

Важливим етапом при обліковій обробці документів стосовно розрахунків з підзвітними особами у ТОВ ХХХХХ є правильне ведення аналітичного та синтетичного обліку.

Порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку та їхнє призначення встановлює Інструкція про застосування Плану рахунків № 291.

Розрахунки з підзвітними особами відносяться до розрахунків ТОВ ХХХХХ з поточної дебіторської заборгованості.

Для таких розрахунків у бухгалтерському обліку використовується субрахунок 372 «Розрахунки з підзвітними особами». Сальдо цього субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим. Для забезпечення необхідної точності за даним субрахунком можуть відкриватися субрахунки третього порядку, що і рекомендуємо розглянути підприємству, наприклад: 3721

«Розрахунки з підзвітними особами за службовими відрядженнями у національній валюті», 3722 «Розрахунки з підзвітними особами за відрядженнями в іноземній валюті» (у разі наявності розрахунків з підзвітними особами), 3723 «Розрахунки за витратами на господарські потреби» та інші субрахунки.

Досліджуючи питання відображення в обліку, підзвітних сум та коштів, наданих на відрядження Кадацька А. М. та Пташнік О. С. [29, с. 53-57] звертають увагу на проблему невідповідності суті та назви субрахунку 372, про що свідчить і чинна назва авансового звіту та відсутність офіційного визначення терміну «підзвітна особа» та пропонують змінити його назву на «Розрахунки з підзвітними особами та за відрядженнями». А вже безпосередньо в процесі обліку на кожному підприємстві відкривати рахунки 4-го порядку. Кількість та назва цих рахунків залежить від виду діяльності підприємства, його розмірів і чисельності підзвітних осіб. Для прикладу пропонують такі рахунки: – 3721 «Розрахунки з підзвітними особами»; – 3722 «Розрахунки за відрядженнями».

Загальний порядок відображення на рахунках обліку розрахунків з підзвітними особами при отриманні авансу відобразимо в таблиці (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Бухгалтерський облік з підзвітними особами при отриманні грошових коштів з каси і з поточного рахунку у ТОВ ХХХХХ

Зміст операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дт	Кт	
А	1	2	3
Видані з каси готівкові грошові кошти підзвітній особі у національній валюті на службове відрядження. Відкрито субрахунок 3721 «Розрахунки з підзвітними особами за службовими відрядженнями у національній валюті».	3721	301	500,00
Видані з каси готівкові грошові кошти підзвітній особі у національній валюті на господарські потреби (придбання товару). Відкрито субрахунок 3723 «Розрахунки з підзвітними особами за витратами на господарські потреби».	3723	301	1500,00
Отримані грошові кошти з поточного рахунку в банку для видачі підзвітній особі на господарські потреби	301	311	450,00

Продовж. табл. 2.4

A	1	2	3
Видані готівкові грошові кошти з каси підзвітній особі на господарські потреби	3723	301	450,00
Видані готівкові грошові кошти підзвітній особі на господарські потреби за грошовим чеком з поточного рахунка в банку	3723	311	582,00
Отримані грошові кошти у валюті з валютного рахунка підприємства для видачі коштів у валюті відрядженому за межі України й оприбутковані в касу в доларах США (320 доларів США за курсом Національного банку України)	302	312	12480 222 \$
Видані відрядженому з каси готівкові грошові кошти	3722	302	12480
Відкрито субрахунок 3722 «Розрахунки з підзвітними особами в іноземній валюті, доларах США»			222 \$
Витрати на службове відрядження підзвітної особи, метою якого було придбання товарів, віднесені на вартість придбаного товару без ПДВ.	281	3721	403,00

Обліковим результатом придбання послуг є акт наданих послуг, висновок тощо (табл. 2.5), а саме оприбуткування послуг проводиться на витратні рахунки.

Таблиця 2.5

Бухгалтерський облік операцій з підзвітними особами з оплати послуг

Зміст операції	Кореспонденція		Сума, грн
	Дт	Кт	
Видача грошових коштів підзвітній особі з каси на адміністративно-господарські потреби (оплата послуг).	372	301	8114,45
Оплачена підзвітною особою вартість наданих послуг іншими підприємствами, без ПДВ. Вартість послуг списана на витрати виробництва на основі поданого авансового звіту й акта здачі-приймання	23	372	1000,00
Відображена сума податкового кредиту за ПДВ в поданому підзвітною особою авансовому звіті	641	372	200,00
Оплата підзвітною особою передплати для підприємства на газети, журнали.	39	372	450,00
Оплата підзвітною особою передплати для підприємства на газети, журнали	39	372	1250,00
Виписана податкова накладна за операціями з передплати на видання інших країн, відображена сума податкового кредиту за ПДВ за послуги	641-ПДВ	372	250,00
Перерахована підзвітною особою до бюджету квартальна сума ПДВ на III квартал, списана заборгованість підприємства зі сплати ПДВ.	641-ПДВ	372	4750,00

При оприбуткуванні матеріальних цінностей, придбаних за рахунок грошових коштів, виданих під звіт на адміністративно-господарські потреби, потрібно керуватися наявною правовою базою, стандартами бухгалтерського обліку 9 «Запаси» і 16 «Витрати». Тобто витрати відрядженого складуть згодом вартість цінностей, будучи до неї включеними.

Синтетичний облік розрахунків з підзвітними особами при придбанні матеріальних цінностей систематизуємо в таблиці (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Бухгалтерський облік розрахунків з підзвітними особами при придбанні запасів у ТОВ ХХХХХ

№	Зміст операції	Дата	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
			Дт	Кт	
Варіант 1. На вартість запасів відноситься вартість придбаних цінностей і повна величина витрат на відрядження					
1.	Оприбутковані на склад отримані виробничі запаси від підзвітних осіб на основі авансового звіту №1 з придбання запасів, без ПДВ	19.10.2022	201	372	10000,0
2.	Відображена сума податкового кредиту з ПДВ	19.10.2022	641	372	2000,00
3.	Списані витрати на відрядження на вартість запасів	19.10.2022	201	372	1750,00
4.	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ у витрати на відрядження	19.10.2022	641	372	150,00
Варіант 2. Керівником прийнято рішення віднести на вартість запасів частину вартості витрат на відрядження, яка дорівнює 100,00 грн, частину вартості, віднести на витрати зі збуту					
5.	Списана частина витрат на відрядження на вартість запасів на підставі авансового звіту № 2, віднесена на вартість придбаних запасів	19.10.2022	201	372	900,00
6.	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ у витрати на відрядження	19.10.2022	641	372	100,00
7.	Списані операційні витрати на витрати на збут	19.01.2022	93	372	620,50
8.	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ у витрати на відрядження	19.01.2022	641	372	120,50
Варіант 3. Керівником прийнято рішення витрати на відрядження в повній сумі віднести на адміністративні витрати					
9.	Списані витрати на відрядження працівників апарату управління підприємства на адміністративні витрати	19.10.2022	92	372	1750,00

У ТОВ ХХХХХ реєстрами синтетичного обліку розрахунків з підзвітними особами є звітні форми різного рівня деталізації у системі BAS (додатки Ж.3).

Кількість і назва підзвітних рахунків залежить від виду діяльності підприємства, його розмірів і чисельності підзвітних осіб. Для прикладу, до застосування у ТОВ ХХХХХ можна запропонувати такі рахунки:

- 3721 «Розрахунки, що пов'язані з придбанням ТМЦ і оплатою дрібних послуг»;

- 3722 «Розрахунки за службовим відрядженнями»;

- 3723 «Розрахунки, що пов'язані з реалізацією сільськогосподарської продукції».

Сальдо на субрахунку 372 може бути як дебетовим, так і кредитовим. Дебетове сальдо вказує на залишки одержаних під звіт авансів, по яких ще не подано звіти, тобто заборгованість підзвітних осіб перед підприємством. Кредитове сальдо відображає величину перевитрат по звіту про використання коштів у відрядженні, тобто заборгованість підприємства підзвітній особі.

Також наукова дискусія виникає з приводу розрахунку чи потреби у ньому курсових різниць за операціями з підзвітними особами у іноземній валюті.

До монетарних статей у ПСБО 21 також віднесено активи і зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій сумі грошей або їх еквівалентів [39, с. 116]. Після додаткового аналізу, можна стверджувати, що авансові операції в частині розрахунків з підзвітними особами є немонетарними статтями балансу лише у тому випадку, коли сума виданого авансу в іноземній валюті підзвітній особі буде дорівнювати сумі у тій же іноземній валюті, зазначеній у Звіті про використання коштів.

У використовуваних на підприємстві «BAS» є типові конфігурації. Вони представляють собою універсальні прикладні рішення для автоматизації конкретної області економіки, у даному випадку - обліку.

У системі BAS розрахунки з підзвітними особами пов'язані з підменю нарахування заробітної плати.

Документи «Відрядження та Відрядження групи», можуть бути отримані як доступні, якщо у налаштуваннях розрахунку зарплати буде обрана відповідна можливість.

За посиланням у програмі створюється новий документ «Відрядження» з обранням співробітника та періоду відрядження. Програма BAS автоматично здійснює розрахунок середнього заробітку, також є можливість коригування його суми через використання опції зеленого олівця.

Витрати на відрядження у системі BAS можуть бути виплачені разом із

заробітною платою чи у окремий міжрозрахунковий період.

Якщо в налаштуваннях розрахунку зарплати була обрана можливість реєструвати внутрішньозмінні відрядження, то можна буде автоматизовано обліковувати відрядження на неповний день, тобто господарські закупівлі в годинах у межах обраного дня.

Головний підзвітний документ у системі BAS – «Авансовий звіт» реєструється в програмі однойменним документом «Авансовий звіт» (меню Банк і каса – Каса – Авансові звіти).

За посиланням «Аванси» у документі «Авансовий звіт» фіксують регістри, за якими видаються грошові кошти, і суми, за які підзвітна особа звітує. Також присутні окремі закладки для визначення призначення витрачених підзвітним сум.

У різних табличних частинах документа генеруються дані, що згадуються у дебеті проводок в кореспонденції з рахунком 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

Для автоматизованого обліку власне витрат підзвітної особи у системі BAS призначено окрему вкладинку «Інше».

На закладці «Інше» відряджені в авансовому звіті зазначають, зокрема добові. В такому випадку повинен бути заповнений прапор «Це добові». Обов'язково визначається кількість діб та норматив добових, що за потреби також підлягає коригуванню користувачем.

Друкована форма авансового звіту формується по кнопці «Друк», як і інших первинних документів продукту BAS.

Аналіз автоматизованого облікового відображення взаєморозрахунків з підзвітними особами проводять на підставі ряду звітних форм (додаток Ж.3).

Заключним етапом облікового процесу щодо розрахунків з підзвітними особами розкриття інформації про раніше виокремлені за темою об'єкти обліку у звітності.

Річний бухгалтерський звіт ТОВ ХХХХХ подають за такими типовими формами: № 1 – «Баланс»; № 2 – «Звіт про фінансові результати»; № 3 – «Звіт

про рух грошових коштів»; № 4 – «Звіт про власний капітал»; № 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

Інформацію про розрахунки з підзвітними особами показують у складі показників про дебіторську заборгованість за нетоварними операціями наведено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Розкриття інформації про дебіторську заборгованість за нетоварними операціями у фінансовій звітності ТОВ ХХХХХ

Форми фінансової звітності	37 «Розрахунки з різними дебіторами»	
	Стаття	Код рядка
Форма № 1 «Баланс»	Дебіторська заборгованість за розрахунками:	
	За виданими авансами	1130
	З бюджетом	1135
	Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140
	Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145
	Інша поточна дебіторська заборгованість	1155
Форма № 5 «Примітки до фінансової звітності»	Інша поточна дебіторська заборгованість	950

Найбільш детально інформацію щодо дебіторської заборгованості з форм звітності розкриває форма 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

У формі № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» інформація про дебіторську заборгованість наводиться у розділі IX Дебіторська заборгованість (включає рядки 940-952).

У графі 950 «Інша поточна дебіторська заборгованість» відображається залишок за рахунками дебіторської заборгованості за первісною вартістю

Згідно Наказу Держкомстат України від 13.7.2006 № 317 крім фінансової звітності деякі підприємства складають і подають статистичну звітність форми № 1-Б термінова (місячна) «Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість» У ній відображається інформація щодо структури, складу, розміру та терміновості дебіторської заборгованості.

А саме деталізовано - Розділ II «Дебіторська та кредиторська

заборгованість» складається з двох підрозділів і заповнюється щоквартально (на 1 січня, 1 квітня, 1 липня, 1 жовтня).

У рядку 010 відображається загальна сума заборгованості. У рядках 010 – 130 у графах 1 і 4 наводяться обсяги довгострокової заборгованості, у графах 2 і 5 – обсяги поточної заборгованості, у графах 3 і 6 – обсяги простроченої поточної заборгованості. Дані граф 3 і 6 за всіма рядками повинні бути меншими або дорівнювати даним граф 2 і 5 відповідно.

2.3. Податкові аспекти обліку дебіторської заборгованості за нетоварними операціями

Дебіторська заборгованість як загальна, так і отримана за нетоварними операціями є об'єктом податкового обліку. Основним регуляторним актом тут, природньо, є Податковий кодекс України.

У Податковому кодексі (далі – ПКУ) термін «безнадійна заборгованість» виписаний стосовно дебіторської заборгованості та зафіксовані і причини її виникнення за пп. 14.1.11 п. 14.1 ст.14 ПКУ. Виходячи з цих критеріїв, законотворці ведуть мову про заборгованість, ймовірність стягнення якої втрачено через різні обставини, головною з яких є строк позовної давності.

Завершення строку позовної давності – це проходження дат періоду, протягом якого кредитор може звернутися до суду з вимогами про стягнення боргу з боржника. Традиційний термін його у чинному українському законодавстві становить три роки згідно з Цивільним кодексом України або 1095 днів згідно з пп. 102.1 статті 102 ПКУ.

До ознак безнадійної заборгованості відносять таку дебіторську заборгованість, яка виникає у платника податку – продавця внаслідок недостатності активів покупця, до якого застосовуються процедури банкрутства або внаслідок списання такої заборгованості у випадку укладення мирової угоди. Регулювання такої безнадійної заборгованості здійснюється

додатковими підпунктами «в», «г» пп. 14.1.11 пункту 14.1 статті 14, пп. 159.1.6 пункту 159.1 статті 159 ПКУ, а також законодавством з питань банкрутства.

Поняття «сумнівна заборгованість» визначено окремим нормативним актом фіскальних органів - наказом ДПА № 346 як заборгованість за відвантажені товари (виконані роботи чи надані послуги) або заборгованість сплати відсотків, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником і яка є відмінною від безнадійної заборгованості. Тобто можливість стягнення такої заборгованості ще поки не втрачено, але є певні підстави вважати, що вона може перетворитися у безнадійну.

У податкових розрахунках прибутку підставою для включення сумнівної та безнадійної заборгованості до складу доходів і витрат є пп. 135.5.5, пп. 135.5.12 п. 135.5 ст. 135; абзац «е» пп. 138.10.2 та пп. 138.10.6 п. 138.10 ст. 138; пп. 138.12.1 п. 138.12 ст. 138 розділу Податкового кодексу про податок на прибуток.

Порядок урегулювання сумнівної та безнадійної заборгованості визначено у Податковому кодексі у п. 159.1 ст. 159 «Безнадійна та сумнівна заборгованість». Дебіторська, сумнівна або безнадійна заборгованість може виникнути як у продавця так і у їх покупця, тобто у кожної із сторін господарського договору.

У платника податку – продавця сумнівна дебіторська заборгованість виникає, якщо цей контрагент відвантажив товар, виконав роботи, надав послуги, а покупець у свою чергу не дотримався встановлених строків оплати по договору. У покупця дебіторська заборгованість виникає у тому випадку, коли він перерахував аванс постачальнику, а той у свою чергу порушив договірні строки постачання товарів (робіт, послуг).

Правила врегулювання сумнівної заборгованості дебіторів чітко визначено знову ж таки у розділі кодексу про податок на прибуток, а саме у підпункті 159.1 статті 159 стосуються ситуації, коли відвантажено товари (роботи, послуги) і за них не отримано вчасно оплату, тобто заборгованість уже має грошовий вираз. У пп. 136.1.1 п. 136.1 ст. 136 та пп.139.1.3 п. 139.1 ст.139

наведено, що отримані та перераховані аванси за товари (роботи, послуги) не включаються до складу доходів і витрат для розрахунку оподаткованого прибутку, напевно, тому аванси у порядку регулювання сумнівної і безнадійної заборгованості не практикуються. Розглядається дебіторська заборгованість у платника податку – продавця, покупець же виступає як боржник, тут доцільними до використання є терміни: продавець (кредитор), платник податку – покупець (дебітор).

Загалом, згідно з п. 159.1 ст. 159, визнання з відображенням сумнівної дебіторської заборгованості здійснюється у продавця (кредитора) шляхом одночасного зменшення доходів на вартість відвантажених товарів (робіт, послуг) та водночас витрат у сумі собівартості таких товарів (робіт, послуг), - як наслідок – зменшення суми оподаткованого прибутку. У рамках стягнення боргу з покупця (дебітора) – зменшуються витрати на суму невчасно сплаченої заборгованості, що зумовлює збільшення оподаткованого прибутку. Умови, завдяки яким відбуваються зміни доходів і витрат у продавця (кредитора) і витрат у покупця (дебітора) у подібних обставинах доцільно .

У випадку виникнення сумнівної дебіторської заборгованості у сумі вартості відвантажених товарів у поточному або попередніх звітних податкових періодах платник податку – продавець (кредитор) має право зменшити дохід на цю суму та одночасно повинен зменшити суму витрат цього звітного періоду на собівартість таких товарів (робіт, послуг). Таким чином, у продавця у звітному періоді зменшиться сума оподаткованого прибутку за рахунок означених змін у доходах і витратах (собівартості) товарів (робіт, послуг).

Продавець має право зменшити дохід та відповідну суму витрат до закінчення терміну позовної давності, якщо він провів позовну роботу щодо дебітора-покупця (п. 159.1.1 а), б)):

- звернувся до суду з позовом про стягнення боргу з покупця;
- ініціював провадження справи про банкрутство покупця;
- нотаріус вчинив виконавчий напис про стягнення заборгованості з покупця або стягнення заставленого майна (крім податкового боргу).

Згідно з пп. 136.1.2 п. 136.1 ст. 136 суми ПДВ, отримані/нараховані на вартість продажу товарів (робіт, послуг), не враховуються для визначення об'єкта оподаткування, тому зменшення доходу відбувається на суму вартості товарів, які відвантажені, без суми ПДВ.

Для подання до суду про стягнення заборгованості, відповідно до вимог господарського процесуального кодексу, необхідно виконати таке: підготувати документи-оригінали для обґрунтування позовних вимог і додати копії таких документів, засвідчених підписом уповноваженої особи: договір і всі додатки до нього, рахунки, платіжні доручення, листування з покупцем із приводу постачання. Оригінали подати до суду в судовому засіданні, копії – покупцю (дебітору).

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Для характеристики фінансово-економічного стану ТОВ ХХХХХ використасмо такі напрями досліджень у рамках аналізу: майновий стан (структура і динаміка майна та джерел формування капіталу), фінансова стійкість та платоспроможність, а також аналітичне дослідження фінансових результатів.

Горизонтальний і вертикальний аналіз складу, структури і динаміки майна (активів) ТОВ ХХХХХ проведений у табл. 3.1 за інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за 2019-2021 рр. (додатки Б.1; Б.2; Б.3).

Таблиця 3.1

Горизонтальний і вертикальний аналіз майна ТОВ ХХХХХ за 2019-2021 рр.

Вид майна (активів)	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Зміни (+,-) 2021 р. до 2019 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Майно – всього	388899	100,0	509478	100,0	720236	100,0	+331337	-	+85,2
1. Необоротні активи	173893	44,7	233399	45,8	278850	38,7	+104957	-6,0	+60,4
1.1. Основні засоби	126566	32,5	125767	24,7	216008	30,0	+89442	-2,6	+70,7
1.2. Нематеріальні активи	5496	1,4	5496	1,1	5496	0,8	-	-0,7	-
2. Оборотні активи	215006	55,3	276079	54,2	436705	60,6	+221699	+5,3	+103,1
2.1. Запаси	122689	31,5	10473	2,1	10108	1,4	-112581	-30,1	-91,8
2.1.1. Вироб- ничі запаси	515	0,1	351	0,1	128	0,0	-387	-0,1	-75,1
2.1.2. Незавер- шене вироб- ництво	184	0,0	58001	11,4	95967	13,3	+95783	+13,3	у 521 р.

Продовж. табл. 3.1

А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.1.3. Готова продукція і товари	121990	31,4	33946	6,7	41887	5,8	-80103	-25,6	-65,7
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	85376	22,0	126945	24,9	227157	31,5	+141781	+9,6	+166,1
2.3. Гроші та їх еквіваленти	8	0,0	239	0,0	326	0,0	+318	-	у 40 р.
2.4. Витрати майбутніх періодів	40	0,0	40	0,0	40	0,0	-	-	х
2.5. Інші оборотні активи	6893	1,8	10275	2,0	30683	4,3	+23790	2,5	у 4,45 р.

Результати горизонтального і вертикального аналізу майна (табл. 3.1) свідчать про наявність як позитивних, так і негативних характеристик майнового стану ТОВ ХХХХХ за інформацією активу балансу. Так, у 2020 р. порівняно з 2018 р. вартість майна збільшилася на 331337 тис. грн, або 85,2 %, що свідчить про нарощування майнового потенціалу підприємства. При цьому необоротні та оборотні активи зросли відповідно на 104957 тис. грн (60,4 %) та 221699 тис. грн (103,1%). Результатом такої динаміки стало зниження частки необоротних активів у майні з 44,7 % у 2018 р. до 38,7 % у 2021 р. та, відповідно, підвищення частки оборотних активів – із 55,3 до 60,6 %.

Необоротні активи представлені насамперед основними засобами, вартість яких зросла на 89442 тис. грн, або 70,7 %, при цьому їх частка в майні знизилася з 32,5 % до 30,0 %, що свідчить про покращення матеріальних умов для розширення основної діяльності. У складі необоротних активів стабільною величиною і часткою відрізняється вартість нематеріальних активів.

Серед видів оборотних активів спостерігається суттєве зменшення запасів – на 112581 тис. грн (91,8%), в тому числі виробничих запасів – на 387 тис. грн (75,1 %), готової продукції і товарів – на 80103 тис. грн (65,7 %). Поточна дебіторська заборгованість у 2021 р. порівняно з 2018 р. зросла на 141781 тис. грн (166%), її частка в майні підвищилася з 22 до 31,5 %, що свідчить про погіршення стану розрахунків підприємства з дебіторами. Гроші та їх еквіваленти зросли на 318 тис. грн, або 40 разів, що є позитивною

передумовою для оцінювання платоспроможності підприємства.

Для формулювання більш обґрунтованих висновків про зміни у майновому стані ТОВ ХХХХХ за 2019-2021 рр. проведемо аналіз складу, структури та динаміки джерел формування капіталу (пасивів) (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Горизонтальний і вертикальний аналіз джерел формування капіталу
ТОВ ХХХХХ за 2019-2021 рр.**

Вид джерел формування капіталу (пасивів)	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Зміни (+,-) 2021 р. до 2019 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
Джерела формування капіталу – всього	388899	100,0	509478	100,0	720236	100,0	+331337	-	+85,2
1. Власний капітал	157900	40,6	175969	34,5	341934	47,5	+184034	+6,9	+116,6
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	14	0,0	14	0,0	14	0,0	-	-	х
1.2. Додатковий капітал	2	0,0	2	0,0	2	0,0	-	-	х
2. Зобов'язання і забезпечення	231000	59,4	333510	65,5	378302	52,5	+147303	-6,9	+63,8
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	3685	0,9	3416	0,7	3416	0,5	-269	-0,5	-7,3
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	227314	58,5	330093	64,8	374886	52,1	+147572	-6,4	+64,9
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	85951	22,1	134027	26,3	123954	17,2	+38003	-4,9	+44,2

Отже, в 2021 р. порівняно з 2019 р. власний капітал зріс на 331337 тис. грн (85,2 %), а зобов'язання і забезпечення – на 147303 тис. грн (63,8%). Така динаміка складових пасиву балансу зумовила зростання частки власного капіталу в джерелах формування капіталу з 40,6 до 47,5 % (на 6,9 в. п.) унаслідок відповідного зниження частки нерозподіленого прибутку.

Протягом періоду не спостерігалася залежність підприємства від довгострокових зобов'язань і забезпечень, але збільшилася від поточних

зобов'язань і забезпечень на 147303 тис. грн (64,9%). Якщо частка довгострокових зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу є відсутньою, то частка поточних зобов'язань і забезпечень знизилася з 58,5 до 52,1 %. Поточна кредиторська заборгованість зросла на 38003 тис. грн (44,2%). Зниження її частки в джерелах формування капіталу з 22,1 до 17,2 свідчить про поліпшення стану платіжних відносин підприємства.

Важливим напрямом аналізу фінансового стану підприємства є вивчення його платіжних можливостей щодо своєчасного виконання поточних зобов'язань. Для оцінювання платоспроможності ТОВ ХХХХХ використаємо систему відносних показників – коефіцієнтів ліквідності (табл. 3.3), розрахунок яких виконаний за інформацією форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за 2019-2021 рр. (додатки Б.1-Б.3).

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина поточних зобов'язань і забезпечень може бути погашена активами, що мають абсолютну ліквідність: грошима і поточними фінансовими інвестиціями. За інформацією табл. 3.3 станом на кінець 2019-2021 рр. фактичні значення коефіцієнта

Таблиця 3.3

**Показники оцінювання платоспроможності ТОВ ХХХХХ
за 2019-2021 рр. (станом на кінець року)**

Показники	Нормативне значення	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+, -) 2021 р. від	
					2019 р.	2020 р.
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2$	0,000	0,001	0,001	+0,001	-
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 0,7$	0,406	0,416	0,689	+0,283	+0,272
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	$\geq 1,5$	0,946	0,836	1,165	+0,219	+0,329
4. Коефіцієнт платоспроможності	$\geq 0,1$	0,000	0,001	0,001	+0,001	-
5. Коефіцієнт критичної ліквідності	$\geq 0,8$	0,224	0,241	1,154	+0,931	+0,914
6. Коефіцієнт покриття запасів	$\geq 1,0$	0,406	0,392	2,473	+2,067	+2,081

абсолютної ліквідності не відповідали нормативному значенню ($\geq 0,2$), зокрема в 2020 р. рівень покриття поточних зобов'язань і забезпечень високоліквідними оборотними активами становив 0,1 %, а в 2021 р. лишився на рівні 0,1 %.

Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує, яка частина поточних зобов'язань і забезпечень може бути погашена не лише за рахунок грошових коштів, але й очікуваних надходжень від дебіторів. Коефіцієнт загальної ліквідності – визначається відношенням усіх оборотних активів до поточних зобов'язань і забезпечень.

Фактичні значення коефіцієнтів швидкої та загальної ліквідності (табл. 3.3, рис. 3.1) у 2019- 2021 рр. не відповідали нормативним значенням (відповідно $\geq 0,7$ і $\geq 1,0$), але в динаміці дещо зросли.

Фінансова стійкість визначається першою чергою співвідношенням між власним капіталом і зобов'язаннями. Проведемо аналіз фінансової стійкості ТОВ ХХХХХ за системою відносних показників на прикладі в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Аналіз фінансової стійкості ТОВ ХХХХХ за 2019-2021р.р.

№	Показники	Норматив- не значення	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+; -)
1. Показники структури капіталу						
1.1	Коефіцієнт автономії	$\geq 0,5$	0,406	0,345	0,475	+0,069
1.2	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$< 0,5$	0,585	0,648	0,521	-0,064
1.3	Коефіцієнт фінансового ризику	< 1	1,440	1,876	1,096	-0,343
1.4	Коефіцієнт фінансової стабільності	≥ 1	0,695	0,533	0,912	+0,217
1.8	Коефіцієнт поточних зобов'язань	підвищення	1,000	1,000	1,000	-
2. Показники стану оборотних активів						
2.1.	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$> 0,5$	-0,101	-0,326	0,184	+0,286
2.2.	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами	$> 0,1$	-0,074	-0,208	0,144	+0,219
2.3.	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними коштами	$> 0,5$	-0,071	-0,245	0,196	+0,267
2.4.	Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	Збільшення	-0,001	-0,004	0,005	+0,006
3. Показники стану основного капіталу						
3.1.	Коефіцієнт майна виробничого призначення	підвищення	0,748	0,633	0,681	-0,067
3.2.	Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	підвищення	0,325	0,247	0,300	-0,026
3.3.	Коефіцієнт нагромадження амортизації	зниження	0,351	0,414	0,348	-0,004
3.4.	Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	підвищення	1,236	1,183	1,566	+0,330

Фактичне значення коефіцієнта автономії на протязі досліджуваних років менше проти нормативного значення, тому розраховані показники вказують на

те, що на кінець 2021 року питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 47,5 %. Це на 0,069 пунктів більше порівняно з 2019 роком.

У цьому випадку можна зробити висновок, що загальна сума зобов'язань ТОВ ХХХХХ перевищує суму власних джерел фінансування, ризик кредиторів є відносно високим, підприємство є залежним від зовнішніх кредиторів та не досить фінансово стійким.

Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно зменшився з 0,585 до 0,521 і свідчить про зниження рівня фінансової залежності підприємства від кредиторів. Однак, цей показник так і не досяг нормативного значення – менше 0,5.

Коефіцієнт стабільності збільшився з 0,695 до 0,912 тобто на кінець 2021 року на 1грн власного капіталу припадає 91,2 коп загальної вартості пасивів. Не досягнення цим показником нормативного значення свідчить, що власники не належно фінансують підприємство.

Значення коефіцієнта фінансового ризику у всі роки перевищує 1, що є негативним з погляду на фінансову стабільність. В цілому динаміка показників свідчить про низький рівень фінансової стійкості ТОВ ХХХХХ.

У зв'язку з відсутністю в балансі довгострокових зобов'язань коефіцієнти довгострокового залучення позикових коштів, довгострокових зобов'язань і фінансового лівериджу дорівнюють нулю. Значення коефіцієнта поточних зобов'язань вказує на те, що в структурі зобов'язань поточні зобов'язання на кінець 2019 та 2021 року становили 100 %.

Показники стану оборотного капіталу мають позитивне значення виключно у 2021 році, оскільки власний капітал підприємства набагато нижче оборотних активів підприємства. Отже, підприємство має нормальний рівень фінансової стабільності щодо забезпеченості високоліквідними оборотними активами у останньому році у порівнянні з негативними значеннями цієї групи показників у 2019 та 2020 роках.

Коефіцієнт виробничого потенціалу зменшився з 0,748 до 0,681, а коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні – відповідно з 0,325 до

0,3, що вказує на зниження частки основних засобів і оборотних виробничих фондів у майні. Незначну позитивну динаміку має коефіцієнт нагромадження амортизації, адже рівень зношеності основних засобів підприємства зменшився з 0,351 до 0,348 (біля 35%). Таким чином, спостерігається зовсім незначне поліпшення функціонального стану необоротних активів.

За динамікою коефіцієнта співвідношення оборотних і необоротних активів підприємство має негативний рівень забезпеченості оборотними коштами. Якщо у 2019 році на 1 грн необоротних активів припадало 1,236 грн оборотних, то у 2021 році 1,566 грн, що ілюструє позитивну тенденцію розвитку означеного показника.

У цілому результати оцінювання фінансово-економічного стану ТОВ ХХХХХ засвідчили, що за період 2019-2021 рр.:

- має місце зростання майнового потенціалу (загального підсумку валюти балансу);
- спостерігається підвищення частки оборотних активів у майні та зобов'язань і забезпечень у джерелах формування капіталу;
- за коефіцієнтами абсолютної, швидкої та загальної ліквідності підприємство є неплатоспроможним із негативною динамікою;
- має місце нестійка динаміка показників фінансової стійкості з індикаторами аж до кризового фінансового стану.

3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості

Значення у практиці вітчизняних підприємств аналізу дебіторської заборгованості особливо зростає в період інфляції, коли відволікання власних оборотних активів стає дуже не вигідним. Джерело інформації такого аналізу – Баланс підприємства, Примітки до фінансової звітності; для внутрішнього аналізу у ТОВ ХХХХХ застосовуються дані аналітичного обліку.

У найзагальнішому вигляді зміни в динаміці сум дебіторської

заборгованості за звітний період можуть бути охарактеризовані повністю даними горизонтального та вертикального аналізу балансу досліджуваного підприємства.

Пильну увагу в процесі аналізу дебіторської заборгованості приділяють статті Балансу «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги», яка має зазвичай найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості ТОВ ХХХХХ.

До цих показників також відносяться [41, 67]: частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів; відношення середньої величини дебіторської заборгованості до виручки від реалізації; частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості у %, оборотність дебіторської заборгованості; період погашення дебіторської заборгованості, показник сумнівної дебіторської заборгованості.

Аналіз дебіторської заборгованості ТОВ ХХХХХ проводиться за інформацією: фінансової звітності (баланс, Примітки до річної фінансової звітності); статистичної звітності (форма № 1–Б «Звіт про фінансові результати, дебіторську та кредиторську заборгованість», яка складається щомісяця); аналітичного бухгалтерського обліку (по рахунках третього класу 36, 37 та 38).

Зміни в обсязі дебіторської заборгованості за 2019-2021 рр. ТОВ ХХХХХ можуть бути охарактеризовані даними горизонтального та вертикального аналізу балансу цього суб'єкта бізнесу.

Загальна сума дебіторської заборгованості ТОВ ХХХХХ у 2021 році порівняно з 2019 роком збільшилася на 141781 тис. грн, або 166,1% за рахунок збільшення заборгованості за товари, роботи та послуги на 51467 тис. грн, або у 7,8 рази та заборгованості по розрахунках з бюджетом на 1096 тис. грн, що у відносному виразі складає 1097 р., оскільки рівень цього показника у базовому періоді був 1 тис. грн. Причина цього – податок на додану вартість, а саме переважання податкового кредиту над сумами податкового зобов'язання.

Динаміка та структура дебіторської заборгованості ТОВ ХХХХХ за 2019 – 2021 рр.

Види поточної дебіторської заборгованості	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Зміни, (+,-)		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	пит. ваги, % п.	у % до 2019 р.
Довгострокова дебіторська заборгованість	-	х	-	х	-	х	-	-	х
Дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи послуги)	38881	45,5	47742	37,6	90348	39,8	+51467	-5,8	+132,4
Дебіторська заборгованість за розрахунками:									
за виданими авансами	8058	9,4	35172	27,7	62945	27,7	+54887	+18,3	у 7,8 рази
з бюджетом	1	0,0	362	0,3	1097	0,5	+1096	+0,5	у 1097 р.
Інша поточна дебіторська заборгованість	38436	45,0	43669	34,4	72767	32,0	+34331	-13,0	+89,3
Всього	85376	100,0	126945	100,0	227157	100,0	+141781	0,0	+166,1

У структурі дебіторської заборгованості переважає питома вага товарної дебіторської заборгованості, яка склала на кінець 2021 року 39,8 %, що на 5,8 пунктів менше порівняно з 2019 роком.

Нетоварна дебіторська заборгованість також відволікала кошти з господарського обороту й у динаміці років періоду збільшилася у вартості на 90314 тис. грн.

Для порівняльного аналізу кредиторської та дебіторської заборгованості складають розрахунковий баланс ТОВ ХХХХХ, де порівнюють за видами і всього суми дебіторської (розміщення активів) і кредиторської (джерела активів) заборгованості.

Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості ТОВ ХХХХХ наведений в табл. 3.6.

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості

ТОВ ХХХХХ за 2019 – 2021 рр., тис. грн

Вид заборгованості	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської заборгованості (активне сальдо)	кредиторської заборгованості (пасивне сальдо)
2019 р.				
Векселі	-	-	-	-
За товари, роботи та послуги	38881	74462	-	35581
З бюджетом	1	768	-	767
Із внутрішніх розрахунків	-	-	-	-
Інша заборгованість	46494	150548	-	104054
Всього	85376	225778	-	140402
2020 р.				
Векселі	-	-	-	-
За товари, роботи та послуги	47741	115537	-	67796
З бюджетом	362	4293	-	3931
Із внутрішніх розрахунків	-	-	-	-
Інша заборгованість	78841	208344	-	129503
Всього	126944	328174	-	201230
2021 р.				
Векселі	-	-	-	-
За товари, роботи та послуги	90348	93807	-	3459
З бюджетом	1097	24884	-	23787
Із внутрішніх розрахунків	-	-	-	-
Інша заборгованість	135712	254276	-	118564
Всього	227157	372967	-	145810

За даними табл. 3.6 протягом досліджуваних років переважає кредиторська заборгованість ТОВ ХХХХХ порівняно з дебіторською протягом усього досліджуваного періоду. Так, у 2019 році на 140402 тис. грн, у 2020 році на 201230 тис. грн, у 2021 році – на 145810 тис. грн. У всі роки періоду серед груп заборгованості не була представлена заборгованість за внутрішніми розрахунками та за векселями. Борги перед бюджетом за податковими розрахунками у всі роки переважали суми повернення податкового кредиту з ПДВ. Найбільше переважання спостерігається по групі поточна кредиторська заборгованість крім товарної над аналогічною групою поточної дебіторської. Так, у 2022 році переважання склало 118564 тис. грн. Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості у їх співвідношенні у ТОВ ХХХХХ представлена на рис. 3.1.

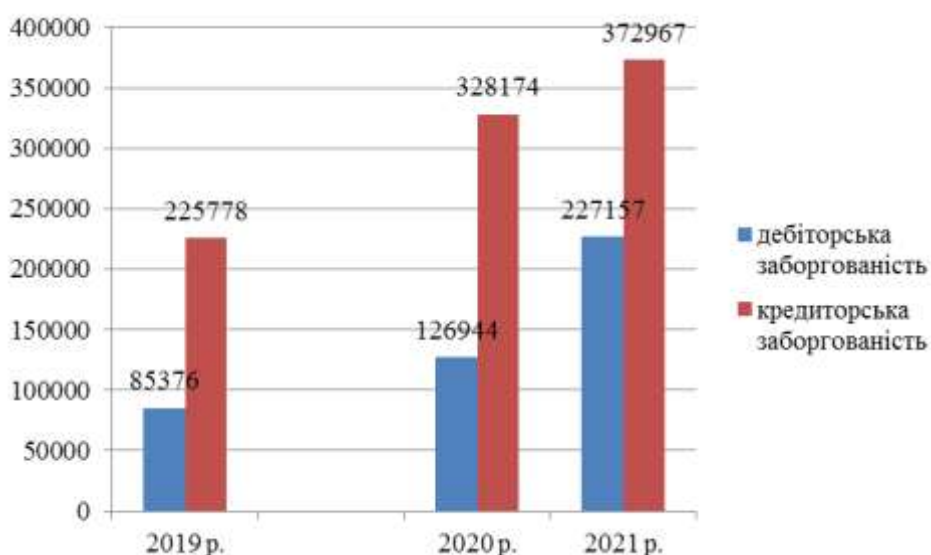

Рис. 3.1. Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості
ТОВ ХХХХХ за 2019 – 2021 рр.

У структурі дебіторської заборгованості підприємства у звітному році не рівні частки припадають у відносному виразі на товарну та іншу дебіторську заборгованість. Так, у 2019 році таке співвідношення сягнуло 45,54% : 54,46%; а у звітному році цього ж періоду 39,77: 60,23%.

Динаміка заборгованості за строками непогашення подана в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

**Динаміка поточної дебіторської заборгованості за строками погашення
ТОВ ХХХХХ за 2019 – 2021 рр.**

Показник	Усього	у тому числі за строками погашення		
		до 12 міс.	від 12 до 18 міс.	від 18 до 36 міс.
А	1	2	3	4
2019 р.				
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: сума, тис. грн	38881,00	34116,25	4764,75	-
частка, %	45,54	39,96	5,58	-
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума тис. грн	46495,00	46495,00	-	-
частка, %	54,46	54,46	-	-
Разом: сума, тис. грн	85376,00	34170,71	4764,75	-
частка, %	100,00	40,02	5,58	-
2020 р.				
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: сума, тис. грн.	47741,00	45468,00	2273,00	-
частка, %	37,61	35,82	1,79	-

Продовж. табл. 3.7

A	1	2	3	4
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума тис. грн	79203,00	79203,00		-
частка, %	62,39	62,39	-	-
Разом: сума, тис. грн	126944,00	124671,00	2273,00	-
частка, %	100,00	98,21	1,79	-
2021 р.				
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: сума, тис. грн	90348,00	90348,00	-	-
частка, %	39,77	39,77	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума тис. грн	136809,00	136809,00		-
частка, %	60,23	60,23	-	-
Разом: сума, тис. грн	227157,00	227157,00	-	-
частка, %	100,00	100,00	-	-

Стосовно строків у 2021 році має місце заборгованість за строками погашення лише – до 12 місяців.

Товарна заборгованість з дебіторами складала у розрізі років періоду: 2019 рік – 45,54%, 2020 рік – 37,61%, 2021 рік – 61,03%.

3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства

Ефективність використання оборотних активів повністю визначається швидкістю їх обороту. Від того, чим швидше оборотні активи долають всі стадії кругообігу господарських засобів, тим більше буде обсяг виробництва за рахунок ефективного використання оборотних засобів.

Прискорення обертання оборотних активів має виключну роль у забезпеченні стабільності фінансового стану ТОВ ХХХХХ, що пояснюється трьома основними причинами [46, с. 58].

1. Від швидкості обертання оборотних активів залежить розмір річного обороту прибутку.

2. З оборотністю пов'язана відносна величину витрат, зниження рівня яких знижує собівартість одиниці продукції, підвищуючи її

конкурентноздатність.

3. Прискорення обороту на певній стадії кругообороту господарських засобів (наприклад, скорочення часу перебування виробничих запасів на складі) ініціює прискорення їх обороту на інших стадіях.

У табл. 4.4 згрупуємо вихідні дані для аналізу ділової активності досліджуваного підприємства ТОВ ХХХХХ.

У фінансовому аспекті ділова активність підприємства проявляється насамперед у швидкості обертання активів і пасивів цього бізнес-формування.

Для розрахунку відповідних показників (табл. 3.8) використаємо інформацію форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» і форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Результати розрахунку й аналізу динаміки показників ділової активності ТОВ ХХХХХ (табл. 3.8) свідчать про наявність нестійких тенденцій стосовно оцінювання оборотності активів і пасивів.

Таблиця 3.8

Показники оборотності активів і пасивів для характеристики ділової активності ТОВ ХХХХХ за 2019-2021 рр.

Показник	Роки			Відхилення (+;-) 2021 р. від 2020 р.	
	2019	2020	2021	2019 р.	2020 р.
А	1	2	3	4	5
Вихідна інформація, тис. грн					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	95394	228679	363548	+268154	+134869
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	74095	185117	178138	+104043	-6979
Середньорічна вартість активів	194450	449189	614857	+420408	+165669
Середньорічна вартість оборотних активів	107503	245543	356392	+248889	+110850
Середньорічна вартість запасів	112759	229727	277960	+165201	+48233
Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості	42688	106161	177051	+134363	+70891
Середньорічна величина власного капіталу	78950	166935	258952	+180002	+92017
Середньорічна величина поточної кредиторської заборгованості	42038	108369	136247	+94209	+27878
Показники ділової активності (оборотності активів і пасивів)					
Коефіцієнт обертання активів	0,491	0,509	0,591	+0,101	+0,082
Тривалість одного обороту активів, днів	734	707	609	-125	-98
Коефіцієнт обертання оборотних активів	0,887	0,931	1,020	+0,133	+0,089
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	406	387	353	-53	-34

Продовж. табл. 3.8

A	1	2	3	4	5
Коефіцієнт обертання запасів	0,657	0,806	0,641	-0,016	-0,165
Тривалість одного обороту запасів, днів	548	447	562	+14	+115
Коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості	2,235	2,154	2,053	-0,181	-0,101
Тривалість одного обороту поточної дебіторської заборгованості, днів	161	167	175	+14	+8
Коефіцієнт обертання власного капіталу	1,208	1,370	1,404	+0,196	+0,034
Тривалість одного обороту власного капіталу, днів	298	263	256	-42	-6
Коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості	1,763	1,708	1,307	-0,455	-0,401
Тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості, днів	204	211	275	+71	+65
Тривалість операційного циклу, днів	709	614	737	+28	+123
Тривалість фінансового циклу, днів	505	403	462	-43	59

За більшістю видів активів і пасивів оборотність уповільнилася у 2020 р. та прискорилося у 2021 р. Так, збільшення коефіцієнта обертання активів із 0,491 у 2019 р. до 0,591 у 2021 р. вказує на незначне прискорення кругообігу засобів підприємства. Відповідно зменшилася тривалість одного обороту активів на 125 днів. Така динаміка пояснюється зниженим зростанням чистого доходу (на 268154 грн) порівняно зі зростанням середньорічної вартості активів (на 420408 грн).

Також у 2021 р. порівняно з 2019 р. зменшилася тривалість одного обороту власного капіталу на 42 дні. Водночас зменшилася тривалість одного обороту оборотних активів (на 53 днів), й зросла запасів (на 14 днів), поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованостей (відповідно на 14 і 71 днів), що підтверджує попередній висновок про зниження ефективності розрахунково-платіжних відносин. У цілому в 2021 р. порівняно з 2019 р. тривалість операційного циклу збільшилася на 28 днів, а тривалість фінансового циклу зменшилася на 43 дні, що свідчить про різноспрямовану динаміку ділової активності підприємства.

Однією з головних умов раціонального управління дебіторською заборгованістю є запровадження ефективної кредитної політики підприємства.

Можна визначити за пунктами засади управління дебіторською заборгованістю, засобами впровадження кредитної політики:

- чітке визначення політики надання товарного кредиту;
- жорсткий контроль за виконанням кредитної політики підприємства;
- ретельна розробка політики інкасації дебіторської заборгованості, яку прострочено.

Для успішного виконання завдань кредитної політики в ТОВ ХХХХХ слід:

- ввести внутрішню нормативно-правову базу для визначення оцінки надійності покупця;
- проаналізувати можливості майбутнього покупця чи замовника щодо повернення ним грошей по товарному кредиту;
- визначити оптимальну величину для ТОВ ХХХХХ і найбільш можливий термін погашення боргів дебіторів.

З причини того, що з кредитної політики має розпочинатися процес управління дебіторською заборгованістю, то при генерації її положень необхідно враховувати [70]:

- прагнення ТОВ ХХХХХ до збільшення обсягів реалізації для збільшення прибутку;
- ринкову ситуацію щодо цих знижок у конкурентів;
- сегмент ТОВ ХХХХХ на ринку;
- наявність проміжних ланок реалізації товарів та їх особливості.

Процедури усіх етапів кредитної політики на кожному окремому підприємстві можуть відрізнятись в залежності від обраної стратегії бізнес-процесів, їх цілей, ситуації на ринку, наявних матеріальних ресурсів та матеріально-технічної підприємства.

Крім цього етапи кредитної політики будуть залежати від запровадження на підприємстві визначеного певного типу кредитної політики (серед них: консервативна, поміркована, агресивна). Вибір типу кредитної політики на кожному окремому підприємстві залежить від рівня його доходності і, насамперед, ризикованості діяльності.

Для оцінки фінансового стану позичальника у ТОВ ХХХХХ доцільно використовувати три групи визначених фахівцями з фінансового аналізу оціночних показників: коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт співвідношення власних та позикових коштів, показники оборотності та рентабельності.

Прийняття рішення про надання товарних кредитів має супроводжуватися також і страхуванням можливих ризиків засобами факторингу (форфейтингу) [72, 78], цесії, використання векселів, страхування кредитів, взаємозаліку, застосування заходів з підвищення відповідальності боржника за невиконання грошових зобов'язань, поруки, застави, гарантії платежу, задатку чи інших.

Результати оцінки стану розрахунків ТОВ ХХХХХ нададуть можливість виявити недоліки в їх організації та здійсненні, окреслити бажаний їх стан, сформулювати необхідні для цього шляхи удосконалення та комплекс міроприємств, які слід застосувати з означеною метою, вибрати з них найбільш прийнятні та корисні для кожного підприємства і на цій базі розробити комплексну політику управління сумами боргів та в цілому розрахунками, яка визначить перспективи покращення стану розрахункових взаємовідносин загалом. Аналіз терміну кредиту на ТОВ ХХХХХ проведено в таблиці (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Розрахунок терміну кредиту у ТОВ ХХХХХ за 2019-2021 рр.

Показники	Роки			Відношення 2021 р. до 2019 р. у %
	2019	2020	2021	
Дебіторська заборгованість, тис. грн	85376,00	126944,00	227157,00	у 2, 66 р.
Обсяг реалізації продукції, тис. грн	169489	413796	541686	у 3,2 р.
Термін кредиту, днів (п.1/п.2*360днів)	181,3	110,4	151,0	83,25

Динаміка розміру кредиту на підприємстві свідчить про позитивну тенденцію зменшення його на 16,75%, що в абсолютному виразі склало у порівнянні з 2019 роком 30 днів та вказує на наявність заходів контролю розмірів дебіторської заборгованості у ТОВ ХХХХХ. Термін кредиту підприємства є досить високим, більше 100 днів, що характеризує його

негативний рівень.

Визначення вартості надання кредиту (система цінових знижок при здійсненні негайних розрахунків за придбану продукцію).

Система знижок має заохочувати покупців або більше купувати, або раніше платити. Якщо повна передоплата неможлива, можна застосовувати часткову передоплату [72]. Хоча знижки виправдані тоді, коли вони призводять до більш високого загального прибутку, та їх можна надавати і з метою збільшення припливу грошей у визначений період, коли підприємство відчуває їх дефіцит, наприклад, при наближенні терміну сплати податків. Можливості отримання прибутків при наданні знижок будуть проаналізовані в підрозділі щодо удосконалення управління дебіторською заборгованістю [70].

Всебічний аналіз інкасації дебіторської заборгованості дає підстави для визначення врегулювання її розміру для ТОВ ХХХХХ (табл. 3.10):

Таблиця 3.10

Аналіз інкасації дебіторської заборгованості ТОВ ХХХХХ за 2019-2021 рр.

Показник	Умовне позначення	Порядок розрахунку	Роки		2021 р. до 2019 р. у %
			2019	2021	
Коефіцієнт відволікання оборотних активів	Квоа	Деб.заб/Обор.акт	0,397	0,520	х
Середній період інкасації дебіторської заборгованості	Спі	Сер.деб.заб/Одноденна виручка	181	110	60,77
Коефіцієнт прострочення дебіторської заборгованості	Кпр	Простр.деб.заб./Деб.заб.	0,056	-	х

Отже, коефіцієнт відволікання оборотних активів у динаміці років досліджуваного періоду зростав до рівня 0,52 на 0,123, що свідчить про збільшення обсягів коштів, що відволікаються з господарського обороту. Такий показник, як середній період інкасації дебіторської заборгованості, характеризує її роль у фактичній тривалості фінансового та загального операційного циклу підприємства. Показник періоду інкасації знизився у динаміці років періоду на 39,23%, однак сама тривалість періоду інкасації залишається високою – понад 100 днів. За період всього 5,6% дебіторської

заборгованості виявилися простроченими у лише одному базовому році, однак, як свідчить попередньо проведений аналіз за строками погашення, така заборгованість стягнута з дебіторів протягом 12-18 місяців.

Отже, для зовнішніх користувачів інформації також дуже важливий стан дебіторської заборгованості підприємства, бо зростання її завжди свідчить про ознаки фінансової нестабільності.

Послаблення закріплення розрахункових умов, що збільшує дебіторську заборгованість покупців, має як свої переваги так і недоліки. З одного боку це перманентне зростання обсягу продажу готової продукції, товарів, робіт, послуг і, відповідно, прибутку, а з іншого водночас – негативні явища у вигляді можливого збільшення сум безнадійних боргів та додаткові фінансові витрати зважаючи на наявність у балансі сумнівних та безнадійних боргів дебіторів.

Тому на сьогодні найважливішими проблемами, рішення яких повинне сприяти поліпшенню фінансового стану господарюючих суб'єктів в аграрному секторі економіки, є [33, с. 157]:

1. Правильна організація обліку дебіторської заборгованості у зв'язку з застосуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також у зв'язку із послабленням міжгосподарських зв'язків після розвалу адміністративно-командної системи господарювання.

2. Аналіз дебіторської заборгованості, що повинен бути спрямований на виявлення факторів, що впливають на ріст дебіторської заборгованості й визначення резервів спрямованих на ліквідацію невиправданої, заборгованості й зниження її росту.

Завданнями, вирішення яких сприятиме фінансовому оздоровленню підприємств є [78, 6]:

- розроблення методів управління запасами та грошовими коштами з урахуванням сучасних економічних умов;
- вдосконалення роботи з клієнтами зі стягнення дебіторської заборгованості з урахуванням світового досвіду;
- ретельне планування можливості використання кредиторської

заборгованості як джерела фінансування поточної діяльності.

З метою ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємство має виконувати певні заходи, що можна представити у табличній формі (табл. 3.11). Наведені раніше методи та заходи управління боргами дебіторів будуть сприяти зниженню ступеня ризику неотримання грошових коштів від контрагентів, допоможуть збудувати раціональну кредитну політику на ТОВ ХХХХХ, що сприятиме підвищенню рівня прибутковості його виробничої й господарської діяльності [7].

Таблиця 3.11

Заходи для ефективного управління дебіторською заборгованістю

Заходи	Зміст реалізації заходів
Попередня перевірка клієнтів	Підприємство має здійснювати попередню перевірку клієнтів щодо можливості своєчасного погашення ними заборгованості
Формування рейтингу кредитоспроможності клієнтів	Сформувати рейтинг кредитоспроможності клієнтів і відмовитися від подальшої співпраці з клієнтами з низьким кредитним рейтингом. При цьому потрібно врахувати такі чинники, як загальний термін співробітництва із клієнтом, середньомісячний обсяг продажів або вартість наданих послуг, швидкість обороту дебіторської заборгованості клієнта, суми й терміни простроченої дебіторської заборгованості, оцінка важливості клієнта
Визначення умов надання товарного кредиту	Попередньо виробити критерії надання товарного кредиту, врахувати його граничний розмір, визначити терміни відстрочення повернення, розмір та порядок надання знижок, вираз і відсоток штрафів
Класифікація дебіторської заборгованості за різними ознаками	Здійснити класифікацію боргів дебіторів за різними ознаками (у розрізі контрагентів, за строками виникнення та погашення, підставами виникнення) з метою виявлення переліку основних клієнтів, що забезпечують підприємству найбільший прибуток; визначити групи неплатників, для термінового погашення боргу.
Планування заходів по роботі з кожним клієнтом	Розробити план заходів по роботі з кожним клієнтом з визначенням термінів, відповідальних, оцінки витрат, а також отриманого ефекту
Ведення реєстру дебіторської заборгованості	Організувати ведення реєстру дебіторської заборгованості та виокремити прострочену дебіторську заборгованість
Оцінювання вартості й швидкості обороту дебіторської заборгованості	Провести реальне оцінювання вартості та швидкості обороту дебіторської заборгованості
Встановлення зв'язку системи мотивації персоналу з розміром дебіторської заборгованості	Встановити зв'язок системи мотивації персоналу з розміром дебіторської заборгованості, а також розробити та затвердити положення про мотивацію за досягнутими результатами
Контроль за погашенням дебіторської заборгованості	Внести інформацію щодо запланованих сум погашення дебіторської заборгованості до фінансового плану підприємства і здійснювати контроль за його виконанням
Запровадження сучасних методів управління дебіторською заборгованістю	Запроваджувати інші сучасні методи управління дебіторською заборгованістю, такі як факторинг, страхування фінансових ризиків, використання оплати векселями

На сучасному етапі для бізнес-структур України є обґрунтованим запровадження як внутрішнього регламенту Політики управління дебіторською заборгованістю. Домінантним питанням визначеної політики є з'ясування вартості фінансування заборгованості за умов впровадження різних фінансових інструментів (їх диверсифікація) та вибір найбільш привабливої вартості. Управління дебіторською заборгованістю та ризиками, що прямо з нею пов'язані, також вимагає від підприємств, установ впорядкованої організації та визначення елементів, які представлені на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Аспекти удосконалення фінансово-аналітичної роботи підприємств щодо сум дебіторської заборгованості

Прийняті до впровадження у практику процедур за результатами виконання таких етапів можна звести у внутрішній регламент, що виконуватиметься фінансово-аналітичною службою кожного конкретного підприємства. До кола таких підприємств можна віднести і досліджуване ТОВ ХХХХХ.

Кінцевою метою управління дебіторською заборгованістю є покращення фінансового стану підприємства завдяки зміцненню платіжної дисципліни усіх груп дебіторів, прискоренню товарообігу, скороченню термінів погашення дебіторської заборгованості і як підсумок – скороченню і самих сум дебіторської заборгованості (як простроченої так і нормальної).

ВИСНОВКИ

Видані аванси для виконання доручень підзвітними особами входять до складу сум дебіторської заборгованості, що зумовлює вилучення оборотних коштів та є негативною тенденцією. Одними з причин такого становища є недостатня теоретична розробка питань оцінки дебіторської заборгованості і недосконала методика відображення інформації про розрахунки з підзвітними особами в системі рахунків бухгалтерського обліку, суперечності між фінансовим та податковим обліком.

На основі досягнутих результатів дослідження можна зробити ряд висновків, що можуть бути підставою для формулювання пропозицій:

1. Підзвітні особи – це працівники, яким видані грошові кошти під звіт. Список осіб, які мають право отримувати в касі готівку під звіт, затверджується керівником підприємства. Під звіт видається готівка на операційні, господарські та інші витрати, пов'язані з відрядженням, на визначений термін та мету.

2. У межах виконання теоретичних досліджень визначено, що статус підзвітної особи – сукупність прав і обов'язків фізичної особи, що перебуває в певних відносинах з підприємством - працівника цього підприємства, посадової особи, власника підприємства. У фаховій літературі ведеться наукова дискусія з приводу доцільності перейменування авансового звіту та віднесення сум несвоєчасного звітування до складу доходів.

3. При видачі готівкових грошових коштів виникає дебіторська заборгованість підзвітної особи перед підприємством, яка погашається після: подання підзвітною особою авансового звіту з додатком документів, що підтверджують зроблені витрати, визнання вказаних витрат обґрунтованими і затвердження авансового звіту керівником підприємства; повернення залишку невикористаних підзвітною особою готівкових грошових коштів у касу підприємства; утримання залишку невикористаних підзвітною особою грошових коштів з його заробітної плати.

4. Традиційно розрахунки з підзвітними особами вважаються готівковими, але зараз популярності набувають розрахунки з використанням пластикових карток. Платіжна пластикова картка може не тільки спростити процес оформлення відрядження, але і застрахувати від адміністративної відповідальності.

5. Досліджуване підприємство ТОВ ХХХХХ локалізується у Полтавській області, має централізовану структуру бухгалтерії та автоматизований облік на базі продукту BAS. Загальний аналіз фінансового стану за даними звітності дає підстави зробити деякі висновки і щодо майна: так, у 2020 р. порівняно з 2018 р. вартість майна збільшилася на 331337 тис. грн, або 85,2 %, що свідчить про нарощування майнового потенціалу підприємства. При цьому необоротні та оборотні активи зросли відповідно на 104957 тис. грн (60,4 %) та 221699 тис. грн (103,1%). У 2021 р. порівняно з 2019 р. власний капітал зріс на 331337 тис. грн (85,2 %), а зобов'язання і забезпечення – на 147303 тис. грн (63,8%).

6. Аналіз ліквідності і платоспроможності показав, що станом на кінець 2019-2021 рр. фактичні значення коефіцієнта абсолютної ліквідності не відповідали нормативному значенню ($\geq 0,2$), зокрема в 2020 р. рівень покриття поточних зобов'язань і забезпечень високоліквідними оборотними активами становив 0,1 %, а в 2021 р. лишився на рівні 0,1 %.

У цьому випадку можна зробити висновок, що загальна сума зобов'язань ТОВ ХХХХХ перевищує суму власних джерел фінансування, ризик кредиторів є відносно високим, підприємство є залежним від зовнішніх кредиторів та не досить фінансово стійким.

Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно зменшився з 0,585 до 0,521 і свідчить про зниження рівня фінансової залежності підприємства від кредиторів.

7. Первинний облік розрахунків з підзвітними особами здійснюється за такими основними напрямками: видача авансу з контролем попереднього звітування, здійснення витрат з оформленням підтверджуючих документів,

складання звіту про використання коштів у відрядженні, оформлення остаточних розрахунків. Науковці обстоюють розширення переліку документарних форм для зміцнення дисципліни розрахунків з підзвітними особами. Зокрема, пропонуються Завдання на відрядження, Кошторис витрат на відрядження, Звіт про виконану у відрядженні роботу. Слід зазначити, що у досліджуваному підприємстві ці документи генеруються системою автоматизованого обліку у системі BAS.

8. Розрахунки з підзвітними особами відносяться до розрахунків ТОВ ХХХХХ з поточної дебіторської заборгованості. Для таких розрахунків у бухгалтерському обліку використовується субрахунок 372 «Розрахунки з підзвітними особами». Сальдо цього субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим.

9. Для забезпечення необхідної точності за даним субрахунком можуть відкриватися субрахунки третього порядку, що і рекомендуємо розглянути підприємству, наприклад: 3721 «Розрахунки з підзвітними особами за службовими відрядженнями у національній валюті», 3722 «Розрахунки з підзвітними особами за відрядженнями в іноземній валюті» (у разі наявності розрахунків з підзвітними особами), 3723 «Розрахунки за витратами на господарські потреби». Також деталізація може бути здійснена у розрізі видів призначень підзвітних сум.

10. Для одержання необхідних синтетичних даних по субрахунку 372 суми, показані в звітах про використання коштів у відрядженні і суми повернення невикористаних авансів відображається в Журналі за рахунком 372 у системі BAS у кореспонденції з рахунками, що дебетуються. Після закінчення місяця по кожній підзвітній особі визначають сальдо на кінець місяця, яке автоматично в узагальненому вигляді включають до Головної книги.

11. Формами фінансової звітності, що містять найбільш повну інформацію про дебіторську заборгованість є баланс та примітки до фінансової звітності. Також формують статистичну звітність про стан заборгованості за формою 1-Б.

12. Аналіз дебіторської заборгованості свідчить, що в ТОВ ХХХХХ у 2021 році порівняно з 2019 роком збільшилася на 141781 тис. грн, або 166,1% за рахунок збільшення заборгованості за товари, роботи та послуги на 51467 тис. грн, або у 7,8 рази та заборгованості по розрахунках з бюджетом на 1096 тис. грн, що у відносному виразі складає 1097 р., оскільки рівень цього показника у базовому періоді був 1 тис. грн. Причина цього – податок на додану вартість, а саме переважання податкового кредиту над сумами податкового зобов'язання.

13. Протягом досліджуваних років переважає кредиторська заборгованість ТОВ ХХХХХ порівняно з дебіторською протягом усього досліджуваного періоду. Так, у 2019 році на 140402 тис. грн, у 2020 році на 201230 тис. грн, у 2021 році – на 145810 тис. грн.

14. Аналіз ділової активності свідчить, що за більшістю видів активів і пасивів оборотність уповільнилася у 2020 р. та прискорилося у 2021 р. Так, збільшення коефіцієнта обертання активів із 0,491 у 2019 р. до 0,591 у 2021 р. вказує на незначне прискорення кругообігу засобів підприємства. Відповідно зменшилася тривалість одного обороту активів на 125 днів.

15. Динаміка розміру кредиту по дебіторській заборгованості на підприємстві свідчить про позитивну тенденцію зменшення його на 16,75%, що в абсолютному виразі склало у порівнянні з 2019 роком 30 днів та вказує на наявність заходів контролю розмірів дебіторської заборгованості у ТОВ ХХХХХ. Термін кредиту підприємства є досить високим, більше 100 днів.

16. Середній період інкасації дебіторської заборгованості, характеризує її роль у фактичній тривалості фінансового та загального операційного циклу підприємства. Показник періоду інкасації знизився у динаміці років періоду на 39,23%, однак сама тривалість періоду інкасації залишається високою – понад 100 днів. За період всього 5,6% дебіторської заборгованості виявилися простроченими у лише одному базовому році, однак, як свідчить попередньо проведений аналіз за строками погашення, така заборгованість стягнута з дебіторів протягом 12-18 місяців.

17. З метою ефективного управління дебіторською заборгованістю ТОВ

XXXXX має виконувати певні заходи, наведені у роботі методи та заходи управління боргами дебіторів будуть сприяти зниженню ступеня ризику неотримання грошових коштів від контрагентів, допоможуть збудувати раціональну кредитну політику на ТОВ XXXXX, що сприятиме підвищенню рівня прибутковості його виробничої й господарської діяльності

Висновки за результатами досліджень дають підставу для формування таких пропозицій з удосконалення обліку і аудиту розрахунків з підзвітними особами:

1. Слід удосконалити процедурні аспекти оцінки дебіторської заборгованості за нетоварними операціями на досліджуваному підприємстві із нарахуванням на неї резерву сумнівних боргів, метод якого зафіксовано у Наказі про облікову політику підприємства.

2. Потребує розширення обсяг розрахунків з підзвітними особами із застосуванням корпоративних платіжних карт, що дозволить уникнути перевитрат коштів у відрядженні та виникнення кредиторської заборгованості за такими розрахунками.

3. Необхідно чітко розмежувати поняття «відрядження» та «роз'їзний характер робіт», що є резервом економії витрат на добових у бік здійснення доплат до заробітної плати окремим професійним категоріям працівників.

4. Для удосконалення процесів документування розрахунків з підзвітними особами у практику обліку доцільно впровадити пропоновану форму відомості контролю використання та документування підзвітних сум та ввести у документообіг нову форму – Звіт про виконану підзвітним роботу, Завдання на відрядження та Кошторис витрат на відрядження.

5. Доцільно розширити перелік синтетичних рахунків для уточнення розрізів авансів і зокрема до них запровадити четвертий порядок, як це запропоновано у роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейцева І. А. Облік дебіторської заборгованості: практичні аспекти. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки.* 2018. Вип. 13. С. 202-208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnueen_2018_13_29.
2. Белозерцев В. С., Савченко Д. В. Особливості обліку розрахунків з підзвітними особами на промисловому підприємстві. *Ефективна економіка.* 2021. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_37.
3. Бондарчук Н. В. Теоретико-методичні основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки.* 2016. Вип. 16 (1). С. 135-138.
4. Брік С. В. Фінансовий облік I: теорія та практика : навч. посіб. для студентів ден. та заоч. форм навчання спец. 071 «Облік і оподаткування» та 241 «Готельно-ресторанна справа»; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків : НТУ «ХПІ» 2018. 157 с.
5. Бубирь І. Відрядження в межах України та за кордон. *Консультант бухгалтера.* 2015. № 13 (785). URL: http://www.consult.kharkov.ua/?page=article_show&article_id=1383.
6. Булкот Г. В., Хукаленко М. В. Особливості обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємствах, установах, організаціях України. *Економіка. Фінанси. Право.* 2020. № 1. С. 6-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2020_1_3.
7. Бунда О. М. Методичні аспекти обліку і аналізу дебіторської заборгованості підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва.* 2016. № 4 (1). С. 78-83.
8. Бурлаєва В. С., Погорелова Т. В. Статистичний аналіз фінансової діяльності підприємств. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць.* Випуск 4. Частина II. Одеса, ОНЕУ. 2018. С. 13-15.

9. Бурлаков О. О. Проблемні питання та шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємствах. *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 499-502.
10. Бутко Н. В., Погрібняк В. В. Організація обліку дебіторської заборгованості в управлінні підприємством. *Молодий вчений*. 2020. № 12 (2). С. 110-114. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_12\(2\)__6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_12(2)__6)
11. Васільєва Л. М. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її удосконалення. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 820-823.
12. Верига Ю. А., Кривогуз А. О. Облік дебіторської заборгованості згідно з національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2018. № 4. С. 104-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2018_4_15.
13. Відрядження без кордонів. Спецвипуск. *Все про бухгалтерський облік*. 2017. № 90 (29 вересня). 63 с.
14. Власов О. Чи враховувати час та заробіток у відрядженні при оплаті листка непрацездатності. *Все про бухгалтерський облік*. 2013. № 71. С. 33.
15. Гамова О. В., Козачок І. А., Кисла А. О. Удосконалення аудиту розрахунків з підзвітними особами на пат «державний ощадний банк України». *Агросвіт*. 2018. № 3. С. 49-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2018_3_11.
16. Ганусич В. О., Гурська І. В. Облік дебіторської заборгованості: управлінський та організаційний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1 (1). С. 441-445.
17. Герман Я. Ю. Облік дебіторської заборгованості : вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія. Донецьк: ДонНУЕТ. 2013. С. 21-26.
18. Гнатенко Є. П., Ігнатєва Я. В. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній і міжнародній практиці. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Економічні науки*. 2016. № 2. С. 67-72.
19. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №

436. Дата оновлення: 17.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15>.

20. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс від 6.11.1991 р. № 1799. Дата оновлення: 16.11.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/page>.

21. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

22. Дроздова О. Г., Пащенко І. В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості в Україні та шляхи їх вирішення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 5. С. 94-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2018_5_20.

23. Жарикова А., Белозерцев В. Проблеми обліку простроченої дебіторської заборгованості. *Економіст*. 2015. № 12. С. 52-55.

24. Захарченко П. В., Грицаєнко А. Д. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Мелітополь : Вид. будинок Мелітоп. міськ. друк., 2018. 223 с.

25. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : затв. Постановою Правління НБУ від 21.02.2004 р. № 22 Дата оновлення: 27.06.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04/paran22>.

26. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затверджена Наказ Міністерства фінансів України від 30.11. 1999 р. № 291. Дата оновлення : 29.10.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

27. Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордоном № 362 від 12.03. 2011 р. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

28. Інтегрована корпоративна звітність : навч. посіб. / Р. О. Костирко та ін.; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Северодонецьк : Вид-во СЧУ ім. В. Даля, 2020. 302 с.

29. Кадацька А. М., Пташнік О. С. Проблеми обліку розрахунків з підзвітними особами та працівниками щодо витрат на відрядження. *Вісник*

СНАУ, серія «Фінанси і кредит». 2011. № 1. С. 53 – 57.

30. Кармазіна Н. В. Облікове забезпечення дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи його вирішення. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2018. Вип. 14 (1). С. 175-181.

URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2018_14\(1\)__28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2018_14(1)__28).

31. Касапова І. С. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості згідно П(С)БО та МСФЗ. *Молодий вчений*. 2018. № 5(1). С. 288-291.

32. Касапова І. С. Облік дебіторської заборгованості: норми П(С)БО та МСФЗ. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 4. С. 69-75.

33. Ковальчук Н. О., Гаватюк Л. С., Єрміїчук Н. І. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : ЧНУ ім. Юрія Федьковича : Рута, 2019. - 336 с.

34. Колесник Н. В. Теоретико-методичні аспекти обліку й списання безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 3. С. 121-124.

35. Коновалов Ю. В. Дослідження розрахунків з підзвітними особами, направленими у службові відрядження. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. Вип. 63 (2). С. 183-193. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63\(2\)__21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63(2)__21).

36. Костюнік О. В., Турова Л. Л., Ковтуненко В. М. Шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2016. № 6. С. 29-31.

37. Кручак Л. Автоматизація обліку дебіторської заборгованості на основі інтегрованої бази даних контрагентів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. Вип. 1. С. 109-118.

38. Куць Т. В., Вакуленко В. М. Засади формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (2). С. 633-636. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2\(2\)__71](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2(2)__71).

39. Мамонтова Н.А., Корнійчук Т.С. Особливості обліку дебіторської

заборгованості за національними і міжнародними стандартами. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка.* 2021. № 21. С. 115-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2021_21_18.

40. Матюха В. І., Мисака Г. В. Бухгалтерський облік розрахунків підприємства за товарними операціями. *Молодий вчений.* 2018. № 1(2). С. 933-936.

41. Матюха М. М., Лук'янова А. Г. Удосконалення обліку і аналізу дебіторської заборгованості. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 17 (2). С. 35-38. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_17\(2\)__7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_17(2)__7).

42. Меліхова Т. О. Методичні засади проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення ефективності діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 9. С. 10-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_9_4.

43. Меліхова Т. О., Лукашова М. А. Удосконалення методики внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка.* 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_15.

44. Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств : наказ Міністерства аграрної політики України від 04.06.2009 р. № 390 Дата оновлення: 04.06.2009 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0390555-09>.

45. Міжнародний стандарт фінансової звітності 39 «Фінансові інструменти : визнання та оцінка»: Міжнародний документ від 17.10.2013 р. № 39. Дата оновлення: 17.10.2013 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015.

46. Назаренко О. В. Лукаш Т. В. Формування окремих компонент облікової політики підприємства щодо дебіторської заборгованості. *Агросвіт.* 2021. № 12. С. 15-21.

47. Оляднічук Н. В., Концеба С. М., Підлубна О. Д. Облік дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Київського інституту*

бізнесу та технологій. 2019. № 3. С. 64-68.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2019_3_12.

48. Осадча Г. Г. Методологічні аспекти обліку дебіторської заборгованості на виробничих підприємствах. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2017. № 5. С. 75-79.

49. П'ятигорець Г. С., Ніколайчук К. В. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Проблеми економіки транспорту.* 2017. Вип. 13. С. 40-46.

50. Побережець О. В., Кисляк І. М. Теоретичні аспекти та напрями удосконалення обліку поточної дебіторської заборгованості. *Економіка. Фінанси. Право.* 2018. № 10 (1). С. 14-17.

URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_10\(1\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_10(1)__5).

51. Податковий Кодекс України : Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI
Дата оновлення: 20.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.

52. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : затв. постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 р. № 148 Дата оновлення: 12.11.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0148500-17>.

53. Пономаренко О. Г. Облік розрахунків з підзвітними особами: труднощі очевидного. *Економіка. Фінанси. Право.* 2018. № 1 (1). С. 42-46.
URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_1\(1\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_1(1)__10).

54. Попельнюк А. Р. Організаційні засади внутрішнього контролю розрахунків з підзвітними особами. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів: Збірник доповідей науково-практичних конференцій студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик,* випуск 13, 2022 р. Полтава : ПДАУ, 2022. С. 69-71.

55. Попельнюк А. Р., Єрмолаєва М. В. Аспекти визнання і оцінки дебіторської заборгованості як активу. *Стратегічні пріоритети розвитку*

економіки, фінансів, обліку та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 30 вересня 2022 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2022. С. 40-41.

56. Порядок складання Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт: наказ Міністерства фінансів України № 841 28.09.2015 р. URL : <http://www.rada.gov.ua>.

57. Потапова Н. О., Дяченко Ю. С. Проблеми організації обліку дебіторської заборгованості на підприємствах агропромислового комплексу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 12(5). С. 4-7.

58. Потапова Н. О., Дяченко Ю. С. Проблеми організації обліку дебіторської заборгованості на підприємствах агропромислового комплексу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 12 (5). С. 4-7. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_12\(5\)__3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_12(5)__3).

59. Потриваєва Н. В. Місце дебіторської заборгованості у фінансових активах підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=2&y=2015>.

60. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996 Дата оновлення: 16.11.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/996-14>.

61. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. Дата оновлення: 07.03.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed20180307>.

62. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-Б «Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість» : наказ Держкомстату України від 13.07.2006 р. № 317 Дата оновлення: 29.04.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0731-09>.

63. Про затвердження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Дата оновлення:

15.06.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/ed20180317/paran17>.

64. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. Дата оновлення: 29.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0725-99>.

65. Рябчук О. Г., Матійко О. О. Проблеми організаційно-методичних підходів до обліку та аудиту дебіторської заборгованості та напрями їх вирішення. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 261-267.

66. Садовська І. Б., Божидарнік Т. В., Нагірська К. Є. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 688 с.

67. Самайчук С. І., Крикунова В. М., Танклевська Н. С. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / ДВНЗ «Херсон. держ. аграр. ун-т» Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 215 с.

68. Семеняка Т. В. Удосконалення організації обліку та контролю довгострокової дебіторської заборгованості. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018. № 43. С. 161-170. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2018_43_17.

69. Семеняка Т. В. Удосконалення засад внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості. *Вісник аграрної науки Причорномор'я* . 2017. № 39. С. 81-90.

70. Стеценко С. П., Сорокіна Л. В., Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз та економічна діагностика : навч. посіб. для студентів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спец. 051 «Економіка»; Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. Київ : КНУБА, 2019. 159 с.

71. Стеців І. І., Стеців І. С. Фінансовий (бухгалтерський) облік : навч. посіб. Нац. ун-т «Львів. Політехніка», Ін-т підприємництва та перспект. технологій. Львів : СПОЛОМ, 2018. 224 с.

72. Сук Л. К., Сук П. Л. Фінансовий облік : навч. посіб.; Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна» Київ : Університет «Україна». 2019. 529 с. :

73. Трало І. М. Дисконтування дебіторської заборгованості в обліковій політиці підприємства. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 1. С. 154-159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2020_1_26.

74. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти за освіт.-проф. програмою «Облік і оподаткування» спец. 071 «Облік і оподаткування» /; Полтав. держ. аграр. акад. 2-ге вид., змін. і допов. Полтава : Астроя , 2020. 434 с.

75. Фінансовий облік. підручник / Я. Д. Крупка та ін.; Західноукр. нац. ун-т. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 481 с. :

76. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 02.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

77. Чуніхіна Т. С., Добривечір А. С. Організаційно-методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості за міжнародними та вітчизняними стандартами обліку в системі управління підприємством. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19 (1). С. 123-126. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19(1)_29).

78. Шишков Н. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління розрахунками з контрагентами підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 3. С. 57-61.

79. Яременко Л. М. Формування облікової інформації дебіторської та кредиторської заборгованості. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 36(1). С. 147-154. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36\(1\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36(1)_19).

Дата: листопада 2022 р.

Підпис:

Анастасія ПОПЕЛЬНЮК